POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY
Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
služby kriminální policie a vyšetřování
poštovní schránka 62/ÚDV
170 89 Praha 7

Č. j. UDV-532-3/TČ-2021-260011

Praha 3. srpna 2021
Počet stran: 27

U S N E S E N Í

Podle § 159a/2 tr. ř. ve spojení s ustanovením § 11/1 e) tr. ř. pol. orgán Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

o d k l á d á

věc podezření ze spáchání zvlášť závažného zločinu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329/1 c), 2 b), e) tr. z. ve znění účinném do 30.11.2011, kterého se měl dopustit

doc. RSDr. Ladislav ADAMEC, CSc., nar. 10.9.1926 ve Frenštátu p./Radhoštěm, naposledy bytem Milady Horákové 860/76, 170 00 Praha 7-Bubeneč,

tím, že

ačkoli jako člen předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále jen "KSČ") v období od 19.3.1987 do 24.11.1989, tedy vrcholného politického orgánu Československé socialistické republiky (dále jen “ČSSR“),

byl z titulu své funkce seznámen s právními předpisy, které upravovaly způsob ochrany státních hranic, tedy zejména s nařízením ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně, jehož ustanovení § 1 a) umožňovalo použití zbraně proti osobám, které se neoprávněně pokoušely přejít státní hranice s cílem opustit ČSSR, a s rozkazem federálního ministra vnitra č. 50/1974, o ochraně státních hranic ČSSR pohraniční hlídkou a bojovou skupinou (dále jen "OSH-I-1"), který upravoval práva a povinnosti Pohraniční stráže a jehož ustanovení čl. 10 ukládalo pohraničníkům povinnost být neúprosný k třídním nepřátelům socialismu, ustanovení čl. 155/2 umožňovalo použít zbraň proti narušiteli, u něhož bylo nebezpečí uniknutí, a ustanovení čl. 192 a) umožňovalo použít zbraň proti osobám, které se po území republiky neoprávněně pokoušely přejít státní hranice a na výstrahu se nezastavily,

byl seznámen s právními předpisy, které omezovaly svobodu pohybu občanů ČSSR, tedy zejména se zákonem č. 63/1965 Sb., o cestovních dokladech, s vyhláškou ministerstva vnitra ČSSR a ministerstva zahraničních věcí č. 44/1970 Sb. a s nařízením vlády č. 114/1969 Sb., které umožňovaly libovolně odepřít vydání cestovního dokladu a výjezdní doložky, a fakticky tak znemožňovaly občanům ČSSR vycestovat do zahraničí, přičemž podezření z emigrace bylo explicitním důvodem k odepření jejich vydání,

byl si vědom vázanosti ČSSR Mezinárodním Paktem o občanských a politických právech (dále jen "Pakt"), který v čl. 12/2 zaručoval právo každého svobodně opustit kteroukoliv zemi včetně své vlastní a v čl. 6/1 zaručoval každé lidské bytosti právo na život a který byl za ČSSR podepsán dne

7.10.1968, dne 11.11.1975 s ním vyslovilo souhlas Federální shromáždění ČSSR, dne 23.12.1975 byl ratifikován prezidentem ČSSR, dne 13.10.1976 byl vyhlášen ve Sbírce zákonů vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. a pro ČSSR vstoupil v účinnost dne 23.3.1976, přičemž o jeho schvalování bylo informováno předsednictvo Ústředního výboru KSČ, jehož člen JUDr. Lubomír ŠTROUGAL, nar. 19.10.1924, jej z titulu své funkce předsedy vlády přednesl Federálnímu shromáždění ČSSR k vyslovení souhlasu, a zejména porušování jeho čl. 12/2, tedy že právo svobodně opustit svou zemi bylo vázáno na další nepřípustné podmínky, bylo kritizováno veřejně rozšířeným a obecně známým Prohlášením Charty 77 ze dne 1.1.1977, které tak bezprostředně reagovalo na všeobecné neplnění dohod o dodržování základních lidských práv a svobod,

byl periodicky informován o situaci a režimu, který panoval na státních hranicích ČSSR, a o počtech osob, které se pokoušely státní hranice ČSSR bez povolení překročit, kterých byly tisíce ročně ve směru z ČSSR, zatímco do ČSSR jich mířily pouhé stovky, přičemž nejčastějším zjištěným důvodem k překročení státních hranic ČSSR byl nesouhlas s politickým zřízením, byl si vědom toho, že právní předpisy upravující možnost překročení státních hranic ČSSR i faktický stav na státních hranicích ČSSR znemožňovaly občanům socialistických států projevit svou vůli svobodně vycestovat do zahraničí, což uvedlo některé z nich do stavu tísně, při níž se ve snaze emigrovat rozhodli podstoupit riziko reálně hrozící újmy na svém životě a zdraví při překročení státních hranic ČSSR na místě tomu nevyhrazeném a ozbrojeně střeženém, a rovněž si byl vědom toho, že státní hranice ČSSR byly střeženy zejména z důvodu zabránění občanům socialistických států pro své politické přesvědčení emigrovat do ciziny,

tedy byl vzhledem ke znalosti právních předpisů upravujících právo příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně proti osobám, které se neoprávněně pokoušely přejít státní hranice s cílem opustit ČSSR, a ke znalosti počtu osob, které se každý rok skutečně pokusily státní hranice neoprávněně přejít, srozuměn s tím, že k užití zbraně příslušníky Pohraniční stráže proti těmto osobám může dojít, o čemž

byl dne 3.7.1987 na 40. schůzi předsednictva Ústředního výboru KSČ informován z výroční zprávy o zhodnocení plnění hlavních úkolů Sboru národní bezpečnosti (dále jen "SNB"), Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra za rok 1986, kterou dne 30.6.1987 předložil předsednictvu Ústředního výboru KSČ federální ministr vnitra JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., nar. 17.9.1930, o služebním zákroku příslušníků Pohraniční stráže, ke kterému došlo dne 18.9.1986 za úsekem 15. roty, 5. brigády Pohraniční stráže u obce Mähgring, Spolková republika Německo (dále jen "SRN"), na československo-německé státní hranici, kde byl postřelen a smrtelně zraněn hlídkou Pohraniční stráže Johann DICK, nar. 23.3.1927 v Pfaffenhofenu, st. přísl. SRN, který na následky střelného zranění dne 18.9.1986 zemřel, a to v domnění, že se jednalo o jinou osobu, která ve směru na SRN narušila státní hranici a kterou v tu dobu hlídka Pohraniční stráže pronásledovala,

i přesto neučinil při výkonu své pravomoci žádná konkrétní opatření směřující k přijetí právního předpisu, který by příslušníkům Pohraniční stráže nedovoloval použít střelnou zbraň proti osobám, které se neoprávněně pokoušely státní hranice ČSSR překročit a zároveň nijak neohrožovaly příslušníky Pohraniční stráže či jiné osoby, ačkoli k přijetí takových právních předpisů byl zavázán čl. 2/2 Paktu a byl v rámci své politické funkce nadán pravomocí taková opatření učinit, neboť konkrétně

jako člen předsednictva Ústředního výboru KSČ, tedy vrcholného stranického orgánu v ČSSR, měl ve faktické moci úkolovat federálního ministra vnitra, který disponoval oprávněním stanovit svým nařízením, kdy příslušník Pohraniční stráže při výkonu své pravomoci užije zbraně,

přitom ponechal v účinnosti stav, který tyto služební zákroky Pohraniční stráže, jež měly za následek, nebo k tomuto následku mohly bezprostředně vést, usmrcení nebo zranění osob neoprávněně překračujících státní hranice ČSSR, aniž by tím ohrožovaly na životě a zdraví další osoby, legalizoval, a v důsledku jeho nečinnosti docházelo ke služebním zákrokům Pohraniční stráže se závažným následkem, a to v případech

poškozeného Uweho LENZENDORFA, nar. 2.1.1966 v Aue-Bad Schlema, st. přísl. Německá demokratická republika (dále jen "NDR"), ke kterému došlo dne 23.8.1988 v úseku 13. roty,

5. brigády Pohraniční stráže v obci Lázně Kynžvart, okres Cheb, na československo-německé hranici, kde se při narušení státní hranice ve směru na SRN ocitl pod palbou hlídky Pohraniční stráže v počtu nejméně 10 střel, a to bez následku smrti nebo zranění,

poškozených Kerstin TRAURWEINOVÉ, roz. HAHNOVÉ nar. 23.8.1966 v Drážďanech, st. přísl. NDR, a Ullricha TRAURWEINA, nar. 7.6.1963 v Drážďanech, st. přísl. NDR, ke kterému došlo dne 23.10.1988 v úseku 6. roty, 11 brigády Pohraniční stráže v obci Vysoká pri Morave, okres Malacky, na československo-rakouské hranici, kde se při narušení státní hranice ve směru na Rakousko ocitli pod palbou hlídky Pohraniční stráže v počtu nejméně 221 střel s následkem postřelení a zranění obou poškozených,

poškozeného Dr. Thomase BARTSCHE, nar. 1.2.1966 v Geře, st. přísl. NDR, ke kterému došlo dne 21.7.1989 v úseku 16. roty, 9. brigády Pohraniční stráže v obci Sruby, okres Domažlice, na československo-německé hranici, kde byl při narušení státní hranice ve směru na SRN postřelen a zraněn během fyzické potyčky s členem hlídky Pohraniční stráže,

poškozeného Günthera Herberta ZEHA, nar. 22.4.1957 v Lipsku, st. přísl. NDR, ke kterému došlo dne 14.9.1989 v úseku 3. poříčního oddílu Pohraniční stráže v obci Komárno, na československo-maďarské hranici, kde byl při narušení státní hranice ve směru na Maďarskou lidovou republiku (dále jen "Maďarsko") postřelen a zraněn během fyzické potyčky s členem hlídky Pohraniční stráže, a

poškozených Reneho RÖDERA, nar. 5.9.1965 v Lipsku, st. přísl. NDR, Steffena SCHLEGELA, nar. 11.3.1968 v Lipsku, st. přísl. NDR, a Heika SCHMOTZE, nar. 12.2.1970 v Lipsku, st. přísl. NDR, ke kterému došlo dne 22.9.1989 v úseku 5. roty, 5. brigády Pohraniční stráže v obci Nový Žďár, okres Cheb, na československo-německé hranici, kteří se při narušení státní hranice ve směru na SRN ocitli pod palbou hlídky Pohraniční stráže, přičemž první dva jmenovaní byli postřeleni a zraněni a všichni tři následně zadrženi,

tedy coby úřední osoba v úmyslu způsobit jinému závažnou újmu nesplnil povinnost vyplývající z jeho pravomoci, čin spáchal na jiném pro jeho politické přesvědčení a zneužil tísně jiného,

protože trestní stíhání je nepřípustné proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého.

O d ů v o d n ě n í

Dne 15.1.2021 pol. orgán Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování zahájil úkony trestního řízení podle § 158/3 tr. ř. ve věci podezření ze spáchání zvlášť závažného zločinu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329/1 c), 2 b), e) tr. z. ve znění účinném do 30.11.2011, kterého se měli dopustit bývalí členové předsednictva Ústředního výboru KSČ, kteří dosud nebyli prověřováni nebo vyšetřováni v souvislosti s trestnou činností ve věci úpravy režimu ochrany československých státních hranic v letech 1976-1989. Trestní řízení je vedeno pod č. j. UDV-69/TČ-2021-260011.

Dne 14.7.2021 vydal pol. orgán usnesení, kterým podle § 23/1 tr. ř. vyloučil trestní věc prověřovaného doc. RSDr. Ladislava ADAMCE, CSc., nar. 10.9.1926, neboť na základě dosud zjištěných skutečností nebylo možné rozhodnout o všech prověřovaných společně.

Během prověřování byla pol. orgánem shromážděna řada listinných materiálů, které dokládají zjištěné skutečnosti popsané následovně.

Činnost Pohraniční stráže jako ozbrojeného orgánu k provádění ochrany státních hranic byla vymezena ustanovením § 2 zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic, ve znění všech pozměňujících novel až do 26.8.1991. Podle ustanovení § 1 téhož zákona bylo k zajištění pokojné výstavby socialismu třeba účinně chránit státní hranice před pronikáním všech nepřátel tábora

pokroku a míru. V období od 31.7.1951 do 13.9.1953 byla Pohraniční stráž v podřízenosti ministerstva národní bezpečnosti. Vládním nařízením č. 77/1953 Sb., o nové organisaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy, v účinnosti od 14.9.1953, se ministerstvo vnitra a ministerstvo národní bezpečnosti sloučily v ministerstvo vnitra. Od 1.1.1966 do 31.12.1971 se podřízenost Pohraniční stráže přenesla na základě zákonného opatření č. 138/1965 Sb., o změně podřízenosti Pohraniční stráže, na ministerstvo národní obrany a od 1.1.1972 do 26.8.1991 byla Pohraniční stráž na základě zákonného opatření č. 145/1971 Sb., o změně podřízenosti Pohraniční stráže, opět v podřízenosti ministerstva vnitra. Zmíněné novely zákona č. 69/1951 Sb. zasahovaly toliko do podřízenosti Pohraniční stráže k ústředním orgánům státní správy a jiným způsobem stávající právní úpravu o ochraně státních hranic neměnily.

Podle ustanovení § 8 zákona č. 69/1951 Sb. byla ministrovi národní bezpečnosti (od 31.7.1951 do 13.9.1953), resp. ministrovi vnitra (od 14.9.1953 do 31.12.1965 a od 1.1.1972 do 26.8.1991), resp. ministrovi národní obrany (od 1.1.1966 do 31.12.1971) přiznána kompetence a uloženo oprávnění stanovit vlastním nařízením, kdy příslušník Pohraniční stráže při výkonu své pravomoci užije zbraně. Příslušné nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně, bylo vyhlášeno spolu se zákonem č. 69/1951 Sb. ve Sbírce zákonů dne 31.7.1951. V ustanovení § 1 a) tohoto nařízení bylo zakotveno oprávnění příslušníka Pohraniční stráže použít zbraň proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušejí přejít státní hranice a na výstrahu se nezastaví. Až do zrušení zákona č. 69/1951 Sb. ke dni 27.8.1991 bylo nařízení č. 70/1951 Sb. v účinnosti v nezměněné úpravě a nedošlo ani k návrhu jeho změny.

Za účelem podrobné interní úpravy režimu ochrany státních hranic, organizace, práv a povinností Pohraniční stráže a užívaného pojmosloví federální ministr vnitra doc. PhDr. Jaromír OBZINA, DrSc., nar. 22.5.1929, vydal dne 23.12.1974 rozkaz č. 50/1974 o ochraně státních hranic ČSSR pohraniční hlídkou a bojovou skupinou (tzv. předpis OSH-I-1) a pohraniční rotou (tzv. předpis OSH-I-2), přičemž oba předpisy vstoupily v účinnost dne 1.4.1975 a platily po celé prověřované období.

Státní hranice ČSSR byly podle čl. 1 předpisu OSH-I-1 myšlenou čarou, která odděluje na povrchu země a svislou plochou nad i pod zemí výsostné území, vzdušný prostor a hlubinu země ČSSR od sousedních států. Čl. 6 předpisu OSH-I-1 definoval narušení státní hranice jako jakýkoli přechod, přejezd nebo přelet státních hranic v kterémkoli místě osobou, která nemá doklady opravňující ji k překročení státních hranic, i přechod, přejezd nebo přelet státních hranic, uskutečněný v místě k tomu nevyhrazeném, i když osoba má doklady opravňující ji k překročení státních hranic. Čl. 9 a) předpisu OSH-I-1 označil osobu, která narušila státní hranice nebo se o jejich narušení pokusila, jako narušitele. Signální prostředky podle čl. 59 předpisu OSH-I-2 tvořily ucelený signální systém, který sloužil k předání signálu rotě (pohraniční hlídce) o narušiteli státních hranic, zabezpečoval nepřetržitost ochrany státních hranic v úseku roty v čase a prostoru a vytvářel příznivé podmínky pro rychlé zjištění narušitele, směru jeho pohybu a k jeho zadržení.

Podle čl. 7 předpisu OSH-I-1 byla Pohraniční stráž zahrnuta do vojsk ministerstva vnitra, byla podřízena ministru vnitra ČSSR a každý voják Pohraniční stráže se nazýval pohraničníkem. Pohraniční hlídka byla složena z jednoho nebo více ozbrojených pohraničníků plnících bojový úkol k ochraně státních hranic ČSSR (čl. 20 předpisu OSH-I-1). Pohraniční hlídka byla podřízena veliteli roty (čl. 22 předpisu OSH-I-1). Pohraniční rota byla základní jednotkou Pohraniční stráže, která nepřetržitě chrání a brání svěřený úsek státních hranic ČSSR (čl. 1 předpisu OSH-I-2).

Úkolem Pohraniční stráže podle čl. 8/1 a) předpisu OSH-I-1 bylo provádět ochranu státních hranic a zabraňovat jejich narušování. Podle čl. 10 předpisu OSH-I-1 pohraničník musel být bezvýhradně oddán své socialistické vlasti a celému socialistickému společenství v čele se Sovětským svazem, dělnické třídě a její vůdkyni KSČ a musel být neúprosný k třídním nepřátelům socialismu. Čl. 17 předpisu OSH-I-1 vytvořil předpoklad kázeňské nebo trestní odpovědnosti každého pohraničníka, který neučinil potřebná oprávnění k zadržení narušitelů.

Příloha č. 1 k předpisu OSH-I-1 obsahovala vysvětlení některých pojmů používaných v nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb. Termínu použití zbraně se rozumělo použití zbraně

takovým způsobem, k němuž je určena (střelná zbraň ke střelbě). Služebním zákrokem se rozuměl takový výkon pravomoci pohraničníka, jímž má být splněn bojový úkol k ochraně státních hranic.

Podle čl. 9 h) předpisu OSH-I-1 měly orgány Pohraniční stráže při plnění úkolů oprávnění použít zbraně na základě nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb, o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně. Na tento článek navazoval čl. 192 a) předpisu OSH-I-1, který vycházel z již citovaného ustanovení § 1 a) předmětného nařízení a jenž stanovil, že pohraničník je oprávněn použít zbraň při výkonu své pravomoci proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušejí přejít státní hranice a na výstrahu nezastaví. Podle čl. 153-155 předpisu OSH-I-1 museli být narušitelé zjištění pohraniční hlídkou zadrženi za každé situace, při postupu narušitele přímo na hlídku měla hlídka zůstat pečlivě zamaskována, pozorovat činnost narušitele a zjišťovat, zda nejsou po stranách nebo za narušitelem další osoby, a měla si připravit zbraně k okamžitému použití, tzn. držet odjištěnou zbraň v rukou tak, aby mohl být rychle zasunut náboj do nábojové komory, a dále, byla-li hlídka vzdálena od narušitele, neměla možnost se k němu přiblížit a bylo nebezpeční uniknutí narušitele, měla ho vyzvat k zastavení a v případě neuposlechnutí výzvy ani varovného výstřelu měla použít zbraně.

Oprávnění pohraničníků použít služebního psa jako mírnějšího prostředku ke splnění bojového úkolu při ochraně státních hranic bylo zakotveno v čl. 183 c) předpisu OSH-I-1. Vycvičení služební psi byli významným pomocníkem pohraničníků při ochraně státních hranic (čl. 48 předpisu OSH-I-2). Čl. 116 předpisu OSH-I-1 opravňoval zesílit skrytou hlídku Pohraniční stráže služebním psem (smečkou) vycvičeným k útoku na volno, přičemž při signálu měla hlídka vypustit psa na vnější stranu signální stěny s cílem zadržet narušitele. Podle čl. 50/3 předpisu OSH-I-2 byl významnou formou využití hlídkového psa útok na volno u signálních prostředků.

Čl. 8. předpisu OSH-I-2 vymezil obliga zástupce velitele roty pro politické věci, který byl povinen organizovat a provádět politickou a ideově výchovnou práci s pohraničníky a zaměřovat ji na pochopení a plnou podporu politiky KSČ, seznamovat pohraničníky s politickou a hospodářskou situací v sousedních státech, agresivní politikou a podvratnou činností imperialistických států, vést boj proti buržoazní ideologii a morálce a vychovávat pohraničníky k nenávisti vůči třídním nepřátelům. Čl. 32 předpisu OSH-I-2 vytyčil základní úkoly politické práce u roty, jakými byly např. vychovávání pohraničníků na zásadách marxismu-leninismu k bezpodmínečné oddanosti a věrnosti věci komunismu a KSČ, pěstování třídní nenávisti k nepřátelům socialismu, upevňování ideové pevnosti a schopnosti čelit všem formám a metodám činnosti buržoazní propagandy a ideologické diverze a vyzvedávání pohraničníků, kteří se vyznamenali v boji proti narušitelům státních hranic.

Okolnosti služebních zákroků Pohraniční stráže na československých státních hranicích, popsané ve výrokové části usnesení, proti poškozeným pol. orgán podepřel zejména denními hlášeními o událostech na státních hranicích v sestavě Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic ČSSR (dále jen "HS PS OSH") a dalšími listinami, které děj služebního zákroku doplňovaly nebo upřesňovaly.

Služební zákrok 13. roty, 5. brigády Pohraniční stráže ze dne 23.8.1988 proti Uwemu LENZENDORFOVI je podložen denním hlášením HS PS OSH č. 234/10. řádek ze dne 24.8.1988, plachtou o proryvech za rok 1988 a přijatých opatření velitelů brigády Pohraniční straže po proryvu, záznam č. 234, a vyšetřovacím spisem Odboru vyšetřování Státní bezpečnosti Plzeň, Krajské správy SNB Plzeň, č. j. VS-ČVS-279/88.

Služební zákroky 6. roty, 11. brigády Pohraniční stráže ze dne 23.10.1988 proti Kerstin TRAURWEINOVÉ a Ullrichu TRAURWEINOVI jsou podloženy denním hlášením HS PS OSH č. 295/7. řádek ze dne 24.10.1988, plachtou o proryvech za rok 1988 a přijatých opatření velitelů brigády Pohraniční straže po proryvu, záznam č. 295, a vyšetřovacím spisem Odboru vyšetřování Státní bezpečnosti Bratislava, Správy SNB hl. m. Bratislavy, č. j. VS-ČVS-0652/88.

Služební zákrok 16. roty, 9. brigády Pohraniční stráže ze dne 21.7.1989 proti Dr. Thomasu BARTSCHOVI je podložen denním hlášením HS PS OSH č. 201/4. řádek ze dne 21.7.1989, denní

situační zprávou FMV č. 93 ze dne 24.7.1989 a vyšetřovacím spisem Odboru vyšetřování Státní bezpečnosti Plzeň, Krajské správy SNB Plzeň, č. j. VS-ČVS-394/89.

Služební zákrok 3. poříčního oddílu Pohraniční stráže ze dne 14.9.1989 proti Güntheru Herbertu ZEHOVI je podložen denním hlášením HS PS OSH č. 256/7. řádek ze dne 14.9.1989 a denní situační zprávou FMV č. 132 ze dne 15.9.1989. Pol. orgán podotýká, že z výčtu dílčích útoků se jedná o jediný případ překročení státní hranice mezi státy tzv. socialistického tábora – ČSSR a Maďarskem – avšak v té době se v Maďarsku již projevovaly silné demokratické tendence. V květnu 1989 se maďarská vláda rozhodla odstranit pohraniční plot, který zemi odděloval od Rakouska. Vzápětí poté se do Maďarska začaly sjíždět tisíce východních Němců, kteří chtěli utéct na Západ. Politické poměry v Budapešti už byly tehdy natolik liberální, že mohla začít fungovat církevní charita a pro východní Němce bylo otevřeno provizorní útočiště v zahradě jednoho z budapešťských kostelů (BERGER Vojtěch. Maďarsko nakročilo na cestu k demokracii a sebevědomí. Český rozhlas, 2009).

Služební zákroky 5. roty, 5. brigády Pohraniční stráže ze dne 22.9.1989 Renemu RÖDEROVI, Steffenu SCHLEGELOVI a Heiku SCHMOTZEOVI jsou podloženy denním hlášením HS PS OSH č. 264/9. řádek ze dne 22.9.1989, denní situační zprávou FMV č. 138 ze dne 25.9.1989 a vyšetřovacím spisem Odboru vyšetřování Státní bezpečnosti Plzeň, Krajské správy SNB Plzeň, č. j. ČVS-537-89.

Informovanost prověřovaného o služebním zákroku Pohraniční stráže z 18.9.1986 proti Johannu DICKOVI, nar. 23.3.1927, ke kterému došlo dne 18.9.1986 za úsekem 15. roty, 5. brigády Pohraniční stráže u obce Mähgring, SRN, na československo-německé státní hranici, kde byl postřelen a smrtelně zraněn hlídkou Pohraniční stráže, a to v domnění, že se jednalo o jinou osobu, která ve směru na SRN narušila státní hranici a kterou v tu dobu hlídka Pohraniční stráže pronásledovala, načež Johann DICK na následky střelného zranění dne 18.9.1986 zemřel, je podložena materiály z fondu Národního archivu ČR A-ÚV KSČ. Na programu 40. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ konané dne 3.7.1987 bylo zhodnocení plnění hlavních úkolů SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra v roce 1986, přičemž k projednání tohoto bodu byl přizván federální ministr vnitra JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc. Schůze se zúčastnil prověřovaný, jak je doloženo jeho podpisem na prezenční listině. JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., dne 30.6.1987 předložil předsednictvu Ústředního výboru KSČ výroční zprávu o plnění hlavních úkolů svých podřízených ozbrojených složek v roce 1986. V části o státní hranici ČSSR s kapitalistickými státy je psáno, že v důsledku hrubých chyb došlo ke dvěma vážným incidentům, které poškodily zájmy ČSSR, prestiž a dobré jméno Pohraniční stráže. Přes takto obecné vyjádření je ze shromážděných materiálů zřejmé, že jedním z těchto vážných incidentů byla střelba Pohraniční stráží na občana SRN Johanna DICKA, neboť takový služební zákrok vyvolal mezinárodní spor mezi ČSSR a SRN, který se řešil na úrovni centrálních vlád obou zemí, přičemž vláda ČSSR nad případem vyjádřila politování a nabídla pozůstalé rodině Johanna DICKA finanční odškodnění (viz nedatované memorandum od spolkové vlády adresovaný vládě ČSSR; zdroj: Ústav pro studium totalitních režimů).

Dále bylo z fondu A-ÚV KSČ dokumentováno, že se prověřovaný zúčastnil ve dnech 29.1.1988 a 13.1.1989 dalších schůzí předsednictva Ústředního výboru KSČ, na kterých bylo referováno o výročním zhodnocení stavu Pohraniční stráže a ochrany československých státních hranic, a to bez toho, že by došlo k jakýmkoli návrhům na změnu práv a povinností příslušníků Pohraniční stráže použít zbraň proti narušitelům státní hranice.

Pol. orgán ve výrokové části usnesení poukazuje na poměry v ČSSR, které občanům ČSSR a občanům dalších socialistických států znemožňovaly svobodně cestovat a překračovat státní hranice ČSSR. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 31.1.1990, pod § 109 obsahoval trestný čin opuštění republiky, kterého se dopustil každý, kdo bez povolení opustil území ČSSR či kdo bez povolení zůstal v cizině. Za tento trestný čin hrozil trest odnětí svobody v rozmezí od šesti měsíců do pěti let, tedy trest velice přísný, zvláště při porovnání s trestným činem vniknutí na území republiky podle § 110 trestního zákona, za který osobám odlišným od občanů ČSSR hrozil trest odnětí svobody pouze v rozmezí od šesti měsíců do tří let. Zákonodárce

společně s vedoucími představiteli státu tak zřejmě považovali nebezpečí emigrace občanů ČSSR za nežádoucí jev znatelně závažnější, než bylo pronikání cizích státních příslušníků, zejména z jiných nežli socialistických států, na území ČSSR.

Právními předpisy, které omezovaly svobodu pohybu občanů ČSSR, byly zejména zákon č. 63/1965 Sb., o cestovních dokladech, jehož ustanovení § 4/1 a), d) umožňovala odepření vydání cestovního dokladu občanům ČSSR, jejichž cesta do ciziny by nebyla v souladu se státními zájmy či kteří by při pobytu v cizině svým jednáním poškodili dobré jméno ČSSR, vyhláška ministerstva vnitra ČSSR a ministerstva zahraničních věcí č. 44/1970 Sb., jehož ustanovení § 10/1 d), e), g) požadovala k vydání cestovního dokladu a udělení výjezdní doložky předložení mimo jiné rejstříku trestů, souhlasu zaměstnavatele a souhlasu národního výboru, a nařízení vlády č. 114/1969 Sb., jehož ustanovení § 1 b), d), e), f) umožňovala odepření vydání cestovního dokladu občanům ČSSR, pokud chtěli navštívit státního občana ČSSR, který se zdržoval v cizině bez povolení československých úřadů, pokud jejich jednání nasvědčovalo tomu, že hodlají zůstat v cizině po uplynutí doby povoleného pobytu v cizině či pokud nebyli devizově kryti nebo neměli devizový příslib. Z uvedeného je zřejmé, že tyto právní předpisy vázaly možnost legálně překročit státní hranice ČSSR na řadu nepřiměřených podmínek. Zároveň umožňovaly odepření vydání cestovního pasu na základě velice vágních hledisek, jako je nesoulad cesty do ciziny se státními zájmy či poškození dobrého jména ČSSR, které by pobyt v cizině mohl způsobit, a přímo explicitně zakazovaly vycestovat osobám, u nichž bylo podezření, že hodlají emigrovat do ciziny či že hodlají navštívit osobu, která již do ciziny emigrovala.

Nemožnost legálně vycestovat z území ČSSR přivedla mnohé občany ČSSR, kteří zejména z politických, ale i jiných důvodů, odmítali na území ČSSR nadále pobývat, do stavu tísně a ve snaze uniknout do ciziny podstoupili vysoké riziko reálně hrozící újmy na jejich životě, zdraví nebo svobodě a překročili, či se pokusili překročit státní hranice ČSSR na místě tomu nevyhrazeném a ozbrojeně střeženém, neboť neměli jinou alternativu, jak tohoto cíle dosáhnout.

Tíseň je obecně definována jako stav vyvolaný nepříznivými okolnostmi omezující volnost rozhodování (ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. C. H. Beck, 2012).

Všechny evropské socialistické státy (kromě Jugoslávie od počátku šedesátých let) považovaly emigraci za nežádoucí jev. Svaz sovětských socialistických republik a státy východní Evropy, s výjimkou Jugoslávie, nevnímaly právo na odchod do zahraničí jako součást základních práv člověka, ale přistupovaly k němu utilitárně z hlediska svých politických a ekonomických zájmů. Ty velely emigraci pokud možno znemožnit a v případě, že by to nešlo, ji maximálně omezit (RYCHLÍK Jan. Překračování hranic a emigrace v Československu a východní Evropě ve 20. století. In: Securitas Imperii 29. Ústav pro studium totalitních režimů, 2016).

Volný pohyb přes státní hranice byl v dobách socialistické éry v Československu nepředstavitelný. Získání platných cestovních dokladů pro cestu směrem na Západ z Československa se stalo politickou záležitostí. Občané byli politicky prověřováni, než jim byly potřebné cestovní doklady vystaveny, byli mnohdy touto cestou i nepřímo vydíráni. Socialistické zákonodárství totiž disponovalo předpisy, jež dovolovaly využít možnost cestovat za hranice coby nástroj politického omezení občanů (MORÁVKOVÁ Naděžda. Legislativa, administrativa a cestování přes západní hranici za socialismu: možnosti a meze. In: Dějepis XXII: sborník katedry historie. Západočeská univerzita v Plzni, 2011).

Po krátkém období otevřených hranic v letech 1968 a 1969 se opět spustily závory na hraničních přechodech. Cestování kamkoliv se zase stalo obtížným, cesta na Západ pak takřka nemožnou, alespoň pro ty, jejichž kádrový profil nebyl "na výši". Změnu měly přinést dohody z Helsinek, ovšem i přes připojený podpis československých stranických a státních představitelů byly faktické důsledky chabé a zájemci o vycestování procházeli martyriem úřední šikany, zákazů a překážek. Bylo tomu tak až do pádu komunistického režimu (RYCHLÍK Jan, Na Západ je cesta dlouhá. Závěrečný akt z Helsinek a cestování československých občanů do zahraničí. In: Paměť a dějiny IX. 2015/03. Ústav pro studium totalitních režimů, 2015).

Stát se na obyvatele díval nikoli jako na občany, ale jako na poddané či spíše jako na nevolníky, do jejichž vzdělání investoval nemalé prostředky a jejichž odchodem do ciziny mu tedy vzniká

ekonomická ztráta. V chápání komunistického režimu měl každý obyvatel sedět doma a podílet se na "výstavbě socialismu" (RYCHLÍK Jan, Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007).

S popsaným stavem dává pol. orgán do souvislosti další historickou skutečnost, a sice že českoslovenští občané a občané jiných socialistických států utíkali do zahraničí z politických důvodů. Nelze sice konstatovat, že ve všech případech bylo motivem emigrace občanů jejich politické přesvědčení, tedy že se neztotožňovali s politickými poměry v ČSSR nebo jiné socialistické zemi, z níž pocházeli, nicméně je zřejmé, že vnitřní ochranný režim na československých státních hranicích byl nastavený zejména k eliminaci nežádoucí politické emigrace. V tomto duchu byly psány i předpisy upravující ochranu státních hranic ČSSR, ze kterých pol. orgán citoval výše (připomíná ochranu před nepřáteli tábora pokroku a míru, vedení k nenávisti k třídnímu nepříteli atakdále). Pol. orgán rovněž poukazuje na zprávu JUDr. Vratislava VAJNARA, CSc., o plnění hlavních úkolů SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra v roce 1984, kde je uvedeno, že závažným negativním jevem je stále nedovolená emigrace československých občanů, kdy její struktura a motivace zůstávají již po několik let v podstatě neměnné, přičemž motivem je nejčastěji zjišťován obdiv k západnímu způsobu života, ziskuchtivost či dobrodružnost a vliv osob žijících v zahraničí.

Pol. orgánem byly v rámci postupu podle § 158/3 tr. ř. opatřeny záznamy a protokoly o podaných vysvětleních, výsleších svědků, odborných vyjádření a znaleckých posudků, které se týkaly jiné trestní věci. Jedná se o řízení vedené zdejším úřadem pod spisovou značkou č. j. UDV-807/TČ-2017-260011, pod kterou byla vyšetřována trestná činnost obviněného Milouše JAKEŠE a spol. Ti se měli dopustit obdobné trestné činnosti v postavení členů předsednictva Ústředního výboru KSČ, když v době jejich trestního stíhání nebyly zajištěny listinné důkazy, které by svědčily o podezření z trestné činnosti doc. RSDr. Ladislava ADAMCE, CSc. Skutečnosti zjišťované z těchto listin však logicky zapadaly do prověřovaných okolností šetřených pod č. j. UDV-69/TČ-2021-260011, resp. UDV-532/TČ-2021-260011, když bylo ve fázi přípravného řízení vycházeno z účelu trestního řádu, ze základních zásad trestního řízení i z ustanovení § 89/2 tr. ř., které hovoří o zásadní použitelnosti důkazů v jedné trestní věci i jiných trestních věcech, pokud trestní řád nestanoví výslovně opak. Limity zásad zákonnosti a přiměřenosti jsou tak v současnosti splněny i v této trestní věci, v níž mají být takové důkazní prostředky užity k důkazu, když prověřovaný doc. RSDr. Ladislav ADAMEC, CSc., je ohrožen shodnou skutkovou podstatou a trestní sazbou.

Inv. František KINCL, nar. 2.2.1941, zastával v období 12.10.1988 až 3.12.1989 funkci federálního ministra vnitra. Pol. orgánu podal vysvětlení, že byl sluhou dvou pánů – zodpovídal se jak předsedovi vlády, tak i generálnímu tajemníkovi Ústředního výboru KSČ, přičemž ze strany Ústředního výboru KSČ byly nároky vyšší. Kontakt mezi FMV a Ústředním výborem KSČ zprostředkovával šéf odboru pro státní orgány, který patřil pod Ústřední výbor KSČ. Ministerstvo vnitra spolu s Ústředním výborem KSČ vytvářely bezpečnostní politiku státu, kterou ústřední výbor schvaloval. Na ministerstvu vnitra existoval výbor KSČ, který měl rovněž vlastní komunikační kanál na Ústřední výbor KSČ, často věděli plno věcí dřív než on sám. Uplatňovala se tzv. nomenklatura, tzn. jmenování úředníků na ministerstvu podléhala schválení stranickými orgány, na ministerstvu vnitra právě výborem KSČ při FMV. O postu ministra vnitra zase rozhodoval generální tajemník nebo předsednictvo Ústředního výboru KSČ. Existovala povinnost zasílat některé informace a zprávy z FMV v určitém časovém období na Ústřední výbor KSČ, ale již si nevzpomíná, o jaké informace šlo. Co se týče státních hranic a Pohraniční stráže, toto měl v gesci na FMV jeho podřízený náměstek, ale nevzpomíná si, o koho se jednalo. Když přebíral funkci ministra vnitra po JUDr. Vratislavu VAJNAROVI, CSc., tento mu sdělil, že je vše zaběhnuté a dobře funguje.

Ing. Jan MUZIKÁŘ, nar. 19.6.1934, vykonával v prověřovaném období funkci 1. zástupce náčelníka HS PS OSH. Podle § 158/8 tr. ř. odepřel podat vysvětlení.

RSDr. Stanislav NEZVAL, nar. 3.7.1941, pracoval v období od 10.6.1988 do 18.1.1990 na pozici náměstka federálního ministra vnitra. Uvedl, že pod něj spadala Pohraniční stráž. Během jeho působení na FMV se řešilo zavádění digitalizace státní správy, a to pod tlakem Ústředního výboru

KSČ. Tohle byl jeho hlavní úkol a na víc nezbýval čas. On se ve věci problematiky Pohraniční stráže zabýval zejména logistikou, ekonomikou a personálními otázkami. Vyžadoval zasílat jednou měsíčně informace o mimořádných událostech na státních hranicích bez ohledu na to, zda šlo o narušení zvenku nebo zevnitř. Měl prioritu, aby se prací zpravodajské služby případní narušitelé zachytili ještě dřív, než dojdou k hranicím. Ministr vnitra měl v plánu zavést na hranicích s Rakouskem tzv. bezpečnostní ochranu, která fungovala na bázi hranic se socialistickými státy. Ochrana měla být vykonávána příslušníky SNB se všemi jejich právy a povinnostmi. Hranice se SRN měla zůstat chráněná v nepřehledných úsecích. Bohužel celá věc probíhala příliš pozdě, již nestihli mnohé realizovat, protože přišel listopad 1989. Uvažovalo se o zrušení výjezdních doložek, ale toto také nestihli zrušit. On se ve své funkci zodpovídal pouze ministrovi vnitra, který již informoval Ústřední výbor KSČ nebo generálního tajemníka. Jednou měsíčně měl RSDr. Stanislav NEZVAL schůzku s náčelníkem HS PS OSH PhDr. Antonem NEMCEM, nar. 14.1.1929, který jej o situaci na státních hranicích informoval. Naproti tomu PhDr. Anton NEMEC dostával od něj informace, které měly směřovat k Pohraniční stráži. Nikdy nebyl svědkem toho, že by byli pohraničníci směřováni k tomu, aby při ochraně státních hranic použili k zadržení narušitele jakékoli prostředky. Jednalo se o konec 80. let a z hlediska mezinárodní situace to nebylo vyžadováno. Uvedl, že na fungování Pohraniční stráže v době socialismu je třeba nahlížet v historických a politických souvislostech. V závěru RSDr. Stanislav NEZVAL vyjádřil uspokojení, že dnes mohou lidé svobodně a bez omezení cestovat mimo republiku a nejsou ničím omezováni.

JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., podal vysvětlení dvakrát. Poprvé sdělil, že komunikace mezi ním a generálním tajemníkem JUDr. Gustávem HUSÁKEM, CSc., nar. 10.1.1913, probíhala především osobně. Pokud bylo něco třeba vyřešit rychle, bylo to po telefonu. S Miloušem JAKEŠEM, nar. 12.8.1922, který ho vystřídal ve funkci, nejednal, alespoň si na to nevzpomíná, to už byl ministr vnitra Inv. František KINCL. Pohraniční stráž spadala pod něj jako ministra vnitra. Asi dvakrát do roka měl schůzku s PhDr. Antonem NEMCEM, který mu podával zprávu, co se u Pohraniční stráže děje. Žádné písemné zprávy mu nepředkládal. Do operativy Pohraniční stráže JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., nezasahoval a ani se k ní nevyjadřoval. Pohraniční stráž měl na starost jeden z jeho náměstků, pravděpodobně to byl JUDr. Vladimír HRUŠECKÝ, nar. 18.12.1930 (ve funkci náměstka od 1.6.1979 do 31.5.1988). Všichni náměstci ho jednou do měsíce informovali, co se na jejich úseku stalo. V rámci toho byl asi informován i o situaci u Pohraniční stráže. Nedělo se, že by on jako ministr vnitra dostával denní hlášení od Pohraniční stráže. On byl informován jen tehdy, když došlo k mimořádné situaci, třeba ke střelbě. Tuto informaci pravděpodobně předal dál, a to generálnímu tajemníkovi a taky ji pravděpodobně zahrnul do zprávy pro vládu, která se dělala jednou za půl roku, později jednou ročně. Asi o mimořádných situacích informoval i předsedu vlády (JUDr. Lubomíra ŠTROUGALA). Sám tyto události neřešil, toto měl na starost náčelník Pohraniční stráže, který se zodpovídal jeho náměstkovi. On žádným způsobem neupravoval režim na státních hranicích. Jeho předchůdce doc. PhDr. Jaromír OBZINA, DrSc., se úpravou režimu na státních hranicích zabýval, a když nastoupil do funkce ministra vnitra, bylo vše hotové a nebylo potřeba s tím nic dělat.

V rámci druhého podání vysvětlení uvedl, že Pohraniční stráž sice pod něj spadala, ale byla to z velké části autonomní složka. Byl zákon o Pohraniční stráži, kde bylo vymezeno, jaké jsou pravomoci a povinnosti pohraničníků, a tímto zákonem se řídila i střelba na hranicích. Pokud byl nějak pohraničník ohrožený, tak se mohl bránit. Zopakoval, že jakékoli informace ze státní hranice, včetně mimořádných událostí, mu byly podány prostřednictvím jeho podřízeného, asi JUDr. Vladimíra HRUŠECKÉHO. Tyto informace mu byly podány telefonicky, písemně, nebo ústně. Bylo to nárazové podle toho, zda se stalo něco závažného. Po obdržení takových informací tyto osobně, nebo telefonicky předložil generálnímu tajemníkovi Ústředního výboru KSČ, kterému jako ministr vnitra podléhal. Domnívá se, že tyto informace pak šly od generálního tajemníka k členům předsednictva Ústředního výboru KSČ a předsedovi vlády. Pravidelně jednou za rok byl přizván k jednání předsednictva Ústředního výboru KSČ, kde podával zprávu o činnosti FMV a referoval i o situaci na státních hranicích ČSSR. Program schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ se řídil podle plánu práce. On jako ministr vnitra nikdy nevydal žádný rozkaz, nařízení nebo věstník k činnosti Pohraniční stráže. Použití zbraně bylo upraveno zákonem a nic takového se za jeho působení na FMV neměnilo.

Oldřich BRTNÍK, nar. 24.12.1948, v podaném vysvětlení uvedl, že dne 18.11.1976 úspěšně překročil státní hranici do SRN. Jelikož v letech 1967-1969 sloužil jako příslušník Pohraniční stráže v době vojenské služby, byl si vědom, že příslušníci proti narušitelům státních hranic mohou použít střelby.

Aleš HOCH, nar. 16.6.1968, v podaném vysvětlení uvedl, že byl dne 7.3.1987 v 21:58 hod. zadržen příslušníky Pohraniční stráže při pokusu o překročení státní hranice do Rakouska. O způsobu ochrany státní hranice věděl, že je oplocena, střežena příslušníky Pohraniční stráže se psy a zbraněmi s ostrými náboji. Taktéž věděl, že za nelegální překročení státní hranice mu hrozí vysoký trest. O podobě státní hranice se dověděl z televize a obecně z propagandy komunistického režimu, jednalo se o věc obecně známou.

Jan JIRUKIS, nar. 10.2.1953, v podaném vysvětlení uvedl, že byl odsouzen v trestu odnětí svobody v délce 10 měsíců kvůli tomu, že chtěl v roce 1976 překročit státní hranici do Rakouska, ač si následně své počínání rozmyslel. Ohledně způsobu ochrany státních hranic si byl vědom, že příslušníci Pohraniční stráže byli proti narušitelům státní hranice oprávněni střílet a že za zadržení narušitelů byli odměňováni, dostávali tzv. opušťáky. Státní hranice měla 4 pásma a v jejím okolí bylo plno spolupracovníků s policií a jeden z nich jej i nahlásil. O podobě státní hranice se nejvíce dověděl během své základní vojenské služby.

Petr JURÁNEK, nar. 12.11.1966, v podaném vysvětlení uvedl, že v roce 1984 s přáteli spali v blízkosti státní hranice a v noci je probudila hlídka Pohraniční stráže, verbálně i fyzicky je napadli a odvezli k výslechu. Pro obvinění z pokusu o nedovolené překročení státní hranice strávil 11 měsíců ve vazbě a následně byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 2 let. O režimu ochrany státní hranice tehdy nic nevěděl, pouze to, že byla hlídaná.

Pavel PETRUS, nar. 29.8.1968, v podaném vysvětlení uvedl, že někdy mezi lety 1984 až 1986 překročil státní hranici do NDR a zpět, zadržen při tom hlídkou Pohraniční stráže nebyl. O podobu státní hranice se příliš nestaral, byl si i tak vědom, že je dobře hlídaná, obehnaná ostnatými dráty a že v případě jejího překročení na něj mohou členové Pohraniční stráže střílet či poštvat služební psy. O podobě státní hranice se dověděl z televize a dále od různých lidí.

Vilém VEDRA, nar. 6.9.1965, v podaném vysvětlení uvedl, že byl v roce 1988 zadržen při ilegálním překročení státní hranice. Byl zadržen na cestě ke státní hranici na základě udání příslušníka Pohraniční stráže v civilu. S režimem na státních hranicích se seznámil během své základní vojenské služby, věděl, že je chráněná dráty a že příslušníci Pohraniční stráže mohou po narušitelích střílet a posílat na ně služební psy.

Během prověřování archivních materiálů získával pol. orgán poznatky o tzv. Oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ, které bylo vytvořeno usnesením 183. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 4.9.1970. V Zásadách postavení, zaměření práce, organizačního uspořádání a systematizace aparátu stranických orgánu č. 3660/21 je Oddělení státní administrativy definováno jako součást aparátu Ústředního výboru KSČ, který ústřednímu výboru pomáhá při rozvíjení stranické práce v hlavních výborech KSČ na ministerstvech vnitra a v politické správě Pohraniční stráže podle usnesení Ústředního výboru KSČ.

Rudolf HEGENBART, nar. 11.9.1935, byl posledním z vedoucích Oddělení státní administrativy, kam nastoupil v druhé polovině roku 1988. Pol. orgánu podal vysvětlení, při kterém uvedl, že se na tomto oddělení věnoval ekonomickým a vědecko-technickým otázkám a se státními hranicemi neměl nic společného. Jeho přímým nadřízeným byl Milouš JAKEŠ. Co se týče úlohy Oddělení státní administrativy ve zprostředkování informací mezi FMV a předsednictvem Ústředního výboru KSČ, informace podával především generálnímu tajemníkovi zásadně přímo ministr vnitra. Probíhalo to na pravidelné bázi, ministr vnitra informoval generálního tajemníka, předsedu vlády a prezidenta, přičemž on u toho přítomen nebyl. Oddělení státní administrativy byl pomocný orgán, který vypracovával zprávy, neřídil oddělení nebo odbory a nedisponoval rozhodovací pravomocí. Obecně přes Oddělení státní administrativy žádné informace nechodily, ty chodily od ministra vnitra ke generálnímu tajemníkovi. Neví, jak s těmito informacemi nakládali. Jednou za 14 dnů, kdy zasedalo předsednictvo Ústředního výboru KSČ, byli členové předsednictva ze strany generálního

tajemníka informováni. Ministr vnitra nebyl členem předsednictva Ústředního výboru KSČ, ale schůzí se účastnil.

RSDr. Miloslav ONDRŮŠEK, nar. 10.5.1935 pracoval v 70. a 80. letech na pozici instruktora Odboru pro bezpečnostní politiku spadajícího pod Oddělení státní administrativy. Účastnil se jednání na vojenských radách Pohraniční stráže, které se pravidelně konaly asi jednou za měsíc. Předkládal na nich materiály projednané na sekretariátu a předsednictvu Ústředního výboru KSČ, přičemž některé materiály se přímo týkaly oblasti Pohraniční stráže. Vojenská rada fungovala jako poradní orgán pro vrchního velitele Pohraniční stráže. O tom, co bylo projednáváno na vojenských radách, informoval svého vedoucího. Pokud došlo na státních hranicích k nějaké mimořádné události, např. k úmrtí narušitele nebo pohraničníka, tak o tom na vojenských radách určitě informace padla, ale řešení nebo další kroky týkající se této věci se neprojednávaly. Nikdy nebyl přítomen jednání stran uvolnění režimu ochrany státních hranic, ale posledních sedm osm let před listopadem 1989 již nebylo na státních hranicích tak časté použití zbraně jako dříve. Dále prohlásil, že předpisy, které upravovaly oprávnění pohraničníků použít zbraň, se neupravovaly, nebo aspoň si na to nevzpomíná.

K objasnění role Oddělení státní administrativy jako zprostředkovatele informací mezi FMV a předsednictvem Ústředního výboru KSČ o mimořádných událostech na státních hranicích ČSSR podali vysvětlení i další bývalí členové Oddělení státní administrativy – jmenovitě PaedDr. Aleš BITTNER, CSc., nar. 5.10.1945, Vladislav HOFMAN, nar. 30.4.1942, Zdeněk KAJZR, nar. 10.4.1937, RSDr. Stanislav NEZVAL, nar. 3.7.1941 (tatáž osoba, co zastávala funkci náměstka federálního ministra vnitra), RSDr. Ladislav PLUHÁČEK, nar. 7.3.1936, RSDr. Karel POLÁČEK, nar. 10.5.1936, Václav SPRÁVKA, nar. 30.5.1940, JUDr. František ŠÁLEK, nar. 19.8.1936, JUDr. Magdaléna ŠEBKOVÁ, nar. 3.9.1951, Vladimíra ZAMYKALOVÁ, nar. 15.5.1952 a RSDr. Jaroslav ŽÁK, nar. 12.4.1933 – avšak takovou úlohu oddělení nepotvrdili. V souhrnu se vyjádřili v tom smyslu, že Oddělení státní administrativy bylo nástrojem pro stranické a ideové řízení bezpečnostních a justičních orgánů státní správy a armády a že kontrolovali plnění uložených politických úkolů jednotlivých ministerstev.

Blíže k úpravě režimu na československých státních hranicích v době nesvobody podali ve smyslu ustanovení § 105/1 tr. ř. odborná vyjádření historici z Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek.

Mgr. Libor SVOBODA, Ph.D., nar. 16.6.1970, je pracovníkem Ústavu pro studium totalitních režimů a zabývá se dějinami Státní bezpečnosti a problematikou převaděčství na státních hranicích ČSSR. V odborném vyjádření uvedl, že na základě toho, jakým způsobem fungoval před listopadem roku 1989 stranický a státní aparát, lze bezpochyby usuzovat, že nejvyšší představitelé státu měli přístup k informacím o úmrtích na státních hranicích ČSSR, pouze se neví, zda se to týkalo všech, nebo jen vybraných funkcionářů. Zcela jistě se tyto informace dostávaly k náměstkovi ministerstva vnitra, a tím pádem k ministrovi. Z ministerstva pak byly tyto materiály postupovány sekretariátu Ústředního výboru KSČ a v některých případech přímo na předsednictvo Ústředního výboru KSČ. Pokud došlo na státních hranicích ke střelbě s následkem smrti, tak tyto informace musely být, podle jeho názoru, alespoň ve zkratce, třeba i jen formou ústního sdělení, předány členům předsednictva Ústředního výboru KSČ a ti je museli vzít minimálně na vědomí. V úplnosti pak byly samozřejmě postoupeny nižším složkám aparátu KSČ. Tento předpoklad je založen na analogii s jinými problematikami. Veškeré záležitosti týkající se fungování státního aparátu byly řízeny po stranické linii. To se týkalo i ostrahy státních hranic. Pokud došlo na státních hranicích k nějakému většímu incidentu, třeba i s následkem úmrtí, směřovaly tyto informace nejprve přirozeně na FMV a odtud na Oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ. Tam byly tyto informace zpracovány a předloženy Ústřednímu výboru KSČ. Střelba na hranicích s následkem smrti byla tak závažná událost, která k jmenovaným funkcionářům musela proniknout. Vzhledem k tomu, že KSČ měla ústavně zajištěnou vedoucí úlohu ve společnosti, mohlo předsednictvo Ústředního výboru KSČ kontrolovat a úkolovat ministry vlády i poslance Federálního shromáždění, České národní rady a Slovenské národní rady a jejich prostřednictvím prosazovat přijímání zákonů. Zákony týkající se bezpečnosti, stejně jako všechny zákony, musely být schváleny KSČ. Mnohdy byly tyto zákony připracovány přímo stranickými institucemi a orgány, v případě

bezpečnosti Oddělením státní administrativy ve spolupráci s nižšími složkami aparátu KSČ nebo s ministerstvem vnitra. Obecně se tyto věci probíraly po stranické linii a poté se vše zavádělo po linii státní. Navíc ministři byli zpravidla členy Ústředního výboru KSČ. Zákony podléhaly schválení Ústředního výboru KSČ.

Mgr. Ing. Pavel VANĚK, Ph.D., nar. 26.12.1967, pracuje v Archivu bezpečnostních složek a dlouhodobě se zabývá problematikou státních hranic, o které publikuje. V odborném vyjádření uvedl, že informace o státních hranicích byly zasílány na vědomí Oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ. Jednalo se o materiály z vojenských rad HS PS OSH. Vojenská rada byla poradním orgánem náčelníka HS PS OSH. Vyhodnocovala dřívější období na úseku ochrany státních hranic, probírala dlouhodobé plány činností na státních hranicích, koncepce a aktuální situaci v ostraze státních hranic. Vojenskou radu HS PS OSH tvořili všichni náčelníci podřízení náčelníkovi HS PS OSH a jednání vojenských rad se účastnily i osoby, jež zajišťovaly informovanost náměstka ministra vnitra ČSSR, který měl v kompetenci vojska ministerstva vnitra, a také zástupce z Oddělení státní administrativy. Na otázku, zda Ústřední výbor KSČ řídil nebo instruoval jednotlivé útvary Pohraniční stráže, odpovídá, že nikoli přímo. Může konstatovat, že obsah předpisu OSH-I-1 a dalších byl projednáván právě vojenskou radou a v rámci těchto projednání byla informována KSČ. Podle závažnosti incidentů na státních hranicích se spustil mechanismus šetření události, které vedla zpravidla komise ustanovená velitelem brigády Pohraniční stráže. Vedle toho tuto záležitost mohla šetřit komise ustanovená náčelníkem HS PS OSH, což ale nemuselo být pravidlem. Výsledkem šetření měl být návrh přijatého opatření, aby se situace neopakovala, a v této formě mohla být závěrečná zpráva poslána náměstkovi federálního ministra vnitra nebo prostřednictvím náměstka ministrovi vnitra.

Cestou mezinárodní právní pomoci byly německé justiční orgány v trestní věci, č. j. ÚDV-807/TČ-2017-260011, požádány o výslech dosud žijících poškozených, kteří jsou německými občany.

Rene RÖDER uvedl, že se dne 22.9.1989 v 15:35 hod. společně s Steffenem SCHLEGELEM a Heiko SCHMOTZEM pokusil o překročení státní hranice z ČSSR do SRN, jelikož již byla nálada převratu, nikdo ale nevěřil, že se něco skutečně změní. Stát stále konfiskoval věci i těm lidem, kteří na Západ vycestovali oficiálně. V okolí Chebu vcelku jednoduše překonali první plot státní hranice. Po překonání druhého plotu najednou přijely různé terénní vozy, motocykly a přiletěl vrtulník. Všichni křičeli, jako diví stříleli a nadávali jim do fašistů. Byl postřelen dvakrát do pravého stehna a jednou mu střela škrtla o žebra, Steffen SCHLEGEL měl prostřelené pravé lýtko. Není si jist, zdali slyšel varovné výstřely. Příslušníci Pohraniční stráže jim neustále pažbou pušky tloukli do střelných ran. Na místě jim neposkytli první pomoc a až po nějaké době je odvezli do nemocnice. On sám byl v bezvědomí. Tři dny po této události jej převezli do východního Berlína, kde jej ve věznici připoutali k posteli, že nemohl ani zvednout hlavu. K následkům této události uvedl, že ho šokovalo, jak s ním příslušníci Pohraniční stráže zacházeli, tedy jak jej tloukli do otevřených ran a jak jej ponižovali. Nikoho nenapadl a nikomu nic neudělal. Dotklo se jej zejména označení za fašistu. Zranění se relativně dobře zahojila, ale ta psychická zátěž a to zacházení jej velmi špatně ovlivnilo.

Steffen SCHLEGEL sdělil, že se dne 22.9.1989 v 15:35 hod. pokusil o překročení státní hranice z ČSSR do SRN z politických důvodů, kterými byla svoboda cestování a svoboda názorů, jakož i z hospodářských důvodů, jako byl nedostatek bytů. V NDR neměli informace o ochraně hranice ČSSR. Když společně s Rene RÖDEREM a Heiko SCHMOTZEM překonávali v oblasti Chebu první plot státní hranice, příslušníci Pohraniční stráže po nich začali střílet. Pod palbou se jim podařilo překonat první i druhý plot, kde se nad nimi objevil vrtulník a snažil se je natlačit do hlubokých děr, které se za druhým plotem nacházely. Příslušníci Pohraniční stráže proti nim vypustili i psy a pokračovali ve střelbě, přičemž jedna z nich trefila jeho tašku, kterou měl při sobě. Heiko SCHMOTZ byl kousek stranou od něj a trochu před ním, když jej zastavil voják. Držel mu samopal v zátylku a stiskl spoušť. Jen to ale cvaklo a následně jej praštil pažbou pušky do vazu. V tom okamžiku již byl on sám na zemi, protože jej jiný příslušník Pohraniční stráže dohnal. Z bezprostřední blízkosti mu střelil do levého lýtka i přes to, že se již s rukama nad hlavou vzdal. Střílel tedy bez důvodu a záměrně. Příslušníci Pohraniční stráže celou dobu něco křičeli, ale on ničemu nerozuměl, protože se neustále střílelo. Mimo to neustále štěkali psi, které na ně poštvali,

a byl tam hluk z vrtulníku. Nevšiml si, kdy byl Rene RÖDER zraněn použitím střelné zbraně, tedy zda to bylo před jeho zraněním nebo po něm. Následně k sobě byli připoutáni pouty, a jak ležel na zemi, pokoušel se tlačit na své zranění. První pomoc jim příslušníci Pohraniční stráže neposkytli. Trvalo to velmi dlouho, než se dostali do nemocnice. Když se probral, byl v nemocnici sám na pokoji, který byl střežen těžce ozbrojeným příslušníkem Pohraniční stráže. Po propuštění z nemocnice jej a Rene RÖDERA odvezli českou sanitkou na hranici s NDR. Tam již čekali příslušníci Ministerstva státní bezpečnosti NDR (dále jen "StaSi") s vozidlem Volvo a odvezli je do Hohenschönhausenu, kde byl asi dva dny na ošetřovně a následně v tamním vězení ve vyšetřovací vazbě. Několikráte tam byl vyslýchán, pořád a pořád, i v noci. Neustále se jej ptali, kdo byl vůdcem. Náhradu škody v trestním řízení si nárokuje. V důsledku svého zranění ztratil mnoho krve a obával se, že přijde o život. Ještě dnes trpí různými strachy, někdy má i noční můry a bolesti ve starém zranění. Jako veliké pochybení cítí to, že dlouho nebyli ošetřeni a nebyla jim poskytnuta žádná první pomoc. Nemůže uvést žádnou konkrétní částku, kterou si nárokuje, ale člověk si to s sebou nese celý život. Ten strach a bolest nelze vyvážit penězi.

Heiko SCHMOTZ uvedl, že se dne 22.9.1989 v 15:35 hod. společně s Steffenem SCHLEGELEM a Rene RÖDEREM pokusil o překročení státní hranice z ČSSR do SRN. Jako mladí lidé si mysleli, že pobyt v NDR nemá žádnou perspektivu. Vždy si mysleli, že se člověk z NDR nikdy nedostane. Po schůzce kancléře HONECKERA s Číňany se domnívali, že tato země bude totálně odizolovaná. Věděli, že na německo-německé hranici se střílí, o režimu na státních hranicích ČSSR neměli povědomí. U státní hranice v okolí Chebu prošli nejdříve kolem kasáren, kde naštěstí právě měli oběd, jinak by je odchytli již tam. Na jedné z lesních cest stálo vozidlo Pohraniční stráže, před příslušníky se jim však podařilo schovat. První plot byl zhruba 2 metry vysoký a byl z ostnatého drátu. Steffen SCHLEGEL a Rene RÖDER jej přelezli, on jej však podlezl. Jakmile se prvního plotu dotkli, začali na ně příslušníci Pohraniční stráže střílet. Druhý plot byl tvořen jen pletivem a lehce jej přelezli. Jelikož byli na konci svých sil, běželi již velmi pomalu. Jeden z příslušníků Pohraniční stráže byl za ním a slyšel, jak přímo za jeho hlavou stiskl spoušť zbraně. Jen to však cvaklo, pravděpodobně měl prázdný zásobník. Pak jej uhodil pažbou pušky do hlavy, až spadl na zem. Ze země viděl, jak Steffena SCHLEGELA jeden z příslušníků Pohraniční stráže střelil ze zhruba 1 až 2 metrů do lýtka. Silně krvácel jako fontána. Rene RÖDER ještě pomalu běžel dál, pak jej ale střelili z bezprostřední blízkosti do stehna. Po zadržení jim příslušníci Pohraniční stráže nadávali do nacistů. První pomoc jim neposkytli a v kasárnách mu nasadili pytel na hlavu a tlačili ho skrze špalír příslušníků Pohraniční stráže, kteří jej bili a kopali. Následně jej bez lékařského ošetření zavřeli na samotku. Poté jej převezli do věznice v Plzni, pak v Praze a nakonec do NDR. Během celé té doby neměl možnost kontaktovat své příbuzné ani známé. V Berlíně jej dali do vězení StaSi Hohenschönhausen. Tam jej vyslýchali jako ve filmu, s lampou do obličeje jej oslepovali, křičeli a pokoušeli se zjistit, kdo byl vůdce a co má nyní za úmysly. Po dvou nocích výslechů byl propuštěn a teprve tehdy si mohl obléct nové oblečení, jelikož již neměl žádné zavazadlo s prádlem. To všechno jim odebrali Češi a zřejmě ukradli. Náhradu škody žádá za způsobené zranění a za nelidské podmínky vazby. Nemohl si ani vyměnit oblečení a musel tam často snášet strach, vůbec nevěděl, co jej čeká.

Jako svědek byl v přípravném řízení, č. j. ÚDV-807/TČ-2017-260011, vyslechnut Ing. Jan MUZIKÁŘ, který odmítl vypovídat s argumentem, že byl v rozhodné době náčelníkem štábu HS PS OSH a jeho výpověď by mohla vyvolat trestní řízení vůči jeho osobě. K věci pouze uvedl, že jeho přímým nadřízeným byli Anton NEMEC a předtím gen. ŠÁDEK a že jejich přímým nadřízeným byl HRUŠECKÝ, náměstek federálního ministra vnitra.

Jako svědek byl v přípravném řízení, č. j. ÚDV-807/TČ-2017-260011, vyslechnut PhDr. Jan FOJTÍK, CSc., který se vyjádřil pouze k organizačním záležitostem, když uvedl, že ohledně režimu na státních hranicích neprobíhala žádná diskuze, jelikož vyplýval z povinností ČSSR jako člena Varšavské smlouvy, která byla neustále ohrožována ze strany Spojených států amerických. Role předsednictva Ústředního výboru KSČ spočívala v koordinaci politické činnosti orgánů Národní fronty, která byla politickým systémem socialismu, a v zajištění, aby na odpovědných místech byli kádrově vybráni lidé oddaní socialismu. Předsednictvo Ústředního výboru KSČ zasedalo každý týden, obvykle v pátek, program schůze se určoval po dohodě s předsedou vlády, příslušnými

tajemníky KSČ a generálním tajemníkem Ústředního výboru KSČ. Členové i kandidáti předsednictva Ústředního výboru KSČ mohli ke každé projednávané věci předkládat návrhy, o návrzích se hlasovalo prostou většinou. Mnozí členové předsednictva Ústředního výboru KSČ byli zároveň členy vlády. Předsednictvo mělo pochopitelně vyšší politickou autoritu než vláda.

Jako svědek byl v přípravném řízení, č. j. ÚDV-807/TČ-2017-260011, vyslechnut RSDr. Stanislav NEZVAL, náměstek federálního ministra vnitra v letech 1988-1989, který uvedl, že problematika Pohraniční stráže mu byla přidělena poté, co se Ing. František KINCL, který měl jako náměstek federálního ministra vnitra tuto gesci na starosti, sám stal ministrem vnitra. S genmjr. NEMCEM, náčelníkem HS PS OSH, komunikoval jednou měsíčně a vymínil si od něj dostávat informace o mimořádných událostech na státních hranicích, kterými se rozumělo i použití zbraně příslušníky Pohraniční stráže. Žádné takové informace však neobdržel (ač bylo pol. orgánem prokazatelně zjištěno, že ke střelbě docházelo i v roce 1989). Pokud by je obdržel, okamžitě by informoval ministra vnitra. Hovořilo se však o tom, že ministr vnitra dostával informace přímo z HS PS OSH. O možnosti příslušníků Pohraniční stráže použít zbraň věděl. Společně s ministrem Ing. Františkem KINCLEM se snažili změnit režim na státních hranicích, a to částečným odstraněním zátarasů a drátů a omezením možnosti příslušníků Pohraniční stráže použít zbraň. Ač takové kroky musel odsouhlasit Ústřední výbor KSČ, bez ohledu na tento proces odstranění zátarasů navrhli přímo premiérovi ADAMCOVI, nicméně do konce roku 1989 nestihlo být realizováno.

PhDr. Jiří PLACHÝ, Ph.D., znalec z oboru společenské vědy, specializace protinacistický a protikomunistický odboj, vypracoval pro potřeby trestního řízení, č. j. ÚDV-807/TČ-2017-260011, dne 15.12.2019 znalecký posudek. V něm uvedl, že obecný mechanismus toku informací byl takový, že předsednictvo Ústředního výboru KSČ každý rok zaúkolovalo federálního ministra vnitra k vypracování zprávy o situaci na státních hranicích. Zprávy byly federálním ministrem vnitra předsednictvu Ústředního výboru KSČ předloženy spolu se stanoviskem Oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ, které se s obsahem zpráv seznamovalo s předstihem. Členové předsednictva Ústředního výboru KSČ k nim mohli v diskuzi vyslovit své připomínky, se kterými pak byly zprávy vzaty na vědomí. Předsednictvo Ústředního výboru KSČ také vyslovovalo souhlas s dlouhodobým základním zaměřením služební činnosti SNB a vojsk ministerstva vnitra. Z tohoto mechanismu je tedy patrné, že členové předsednictva Ústředního výboru KSČ mohli činnost bezpečnostních složek, včetně Pohraniční stráže, ovlivňovat. Jak je zřejmé například z okolností úmrtí Františka FAKTORA, nar. 15.11.1951, tyto zprávy obsahovaly také informace o použití zbraně příslušníky Pohraniční stráže proti narušitelům státních hranic, při nichž došlo k úmrtí. Pokud při zásahu Pohraniční stráže byla narušena suverenita cizího státu, byly nuceny se případem zabývat také další státní úřady, především ministerstvo zahraničních věcí, a to přinejmenším na úrovni náměstka ministra. Lze tedy jednoznačně uzavřít, že členové předsednictva Ústředního výboru KSČ byli informováni o úmrtích na hranicích a že mohli ovlivňovat činnost a pravomoci Pohraniční stráže. Závěrem znalec dodal, že stranický aparát prorůstal do všech oblastí státní správy a mnozí vedoucí představitelé ČSSR vykonávali jak stranickou, tak státní funkci. Tato kumulace funkcí se týkala např. Klementa GOTTWALDA, nar. 23.11.1896, Antonína NOVOTNÉHO, nar. 10.12.1904, JUDr. Gustáva HUSÁKA, CSc., doc. PhDr. Jaromíra OBZINY, DrSc., nar. 22.5.1929, a JUDr. Vratislava VAJNARA, CSc.

Z veřejných zdrojů bylo zjištěno sídlo Ústředního výboru KSČ na adrese Nábřeží Ludvíka Svobody 12, Praha 1.

Pol. orgán se v přípravném řízení zabýval principiální otázkou týkající se role předsednictva Ústředního výboru KSČ v procesu normotvorby. K jejímu objasnění pol. orgán vyžádal od Ústavu pro studium totalitních režimů a historiků ve smyslu ustanovení § 105/1 tr. ř. odborné vyjádření, provedl vlastní šetření v archivních materiálech a vyžádal vysvětlení od osob, zejména od bývalých federálních ministrů vnitra, kteří potvrdili reálnou existenci podřízenosti jejich resortu předsednictvu Ústředního výboru KSČ.

Předně je třeba připomenout ustanovení čl. 4 ústavního zákona č. 100/1960, Ústavy Československé socialistické republiky, ve znění účinném do 29.11.1989, ve kterém je role vedoucí síly ve společnosti i ve státě přisouzena Komunistické straně Československa. Ústřední

výbor KSČ byl stranickým orgánem Komunistické strany Československa, řídil stranu v obdobích mezi sjezdy (sjezd byl nejvyšším orgánem KSČ konající se zpravidla po pěti letech) a volil členy svého předsednictva.

Předsednictvo Ústředního výboru KSČ se scházelo jednou týdně. Schůze trvaly často přes dvě hodiny. Jednání řídil generální tajemník, který měl poslední slovo. Zasedáním předsednictva procházely programy práce vlád, parlamentu, Ústředního výboru Národní fronty, důležitá vládní usnesení a navrhované zákony. K některým se vyjadřovalo, jiné pouze dostalo na vědomí. Všechna významná opatření a normy musely projít předsednictvem Ústředního výboru KSČ. Proto byli členy předsednictva Ústředního výboru KSČ nejvyšší představitelé hlavních společenských organizací: prezident republiky, předsedové federální a národních vlád, předseda Federálního shromáždění, předseda České národní rady a v osobě generálního tajemníka i předseda Ústředního výboru Národní fronty (RŮŽIČKA Daniel. Komunistická strana Československa (KSČ): stranické orgány. Totalita.cz. 2019.).

Ústav pro studium totalitních režimů vypracoval odborné vyjádření, ve kterém potvrdil aktivní úlohu předsednictva Ústředního výboru KSČ v zavádění předpisů upravujících oblasti ochrany státních hranic a Pohraniční stráže. V odborném vyjádření je konstatováno, že v roce 1966 byla Pohraniční stráž převelena do působnosti Československé lidové armády, přesněji pod ministerstvo národní obrany. Stalo se tak poté, co o tom rozhodl Ústřední výbor KSČ. Po zkušenostech z období pražského jara rozhodl Ústřední výbor KSČ o opětovném začlenění Pohraniční stráže pod FMV, kam byla začleněna 1.1.1972, a to na základě usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ z 15.12.1971. Předcházela tomu vojensko-politická analýza činnosti Pohraniční stráže z období pražského jara (z 20.3.1970), vykazující jasné normalizační tendence. V lednu 1970 vznikla vojenská rada velitelství Pohraniční stráže zajišťující v prvé řadě důsledné plnění usnesení nejvyšších orgánů KSČ, vlády a rozkazů ministra. Ústřední výbor KSČ rozhodoval i o dílčích otázkách v Pohraniční stráži. Například elektrifikace zátarasu (tzv. elektrické zařízení k ochraně hranic) byla zrušena v prosinci roku 1965 po rozhodnutí Ústředního výboru KSČ ze dne 26.12.1965. Dále pak o tom, které části státních hranic budou předány do ochrany pohraničních oddělení Veřejné bezpečnosti, z čehož je zřejmé, že Ústřední výbor KSČ považoval tyto otázky (respektive rozhodnutí) za primárně politického, nikoliv technického charakteru.

Dále pol. orgán dohledal archivní materiály pojednávající o konkrétních krocích předsednictva Ústředního výboru KSČ, z nich lze indukovat závěr, že předsednictvo de facto disponovalo pravomocí úkolovat federální ministry (tj. členy federální vlády), vedení vlády a potažmo vládu samotnou v zákonodárné iniciativě a v tvorbě interních norem. Dohledané archivní materiály rovněž prokazují, že členové předsednictva Ústředního výboru KSČ se zajímali o problematiku ochrany státních hranic a činnosti Pohraniční stráže, a to nejméně v jednoročním intervalu na schůzích předsednictva v rámci informování federálním ministrem vnitra prostřednictvím výročních zpráv o zhodnocení činnosti SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra. Výsledkem projednání výročních zhodnocení bylo vydání usnesení předsednictvem Ústředního výboru KSČ, kterým byl ministra vnitra (resp. ministr národní obrany) zpravidla pověřen k provedení opatření vyplývajících z předložené zprávy s tím, že příští výroční zprávu předloží předsednictvu Ústředního výboru KSČ v následujícím roce. V těchto zprávách byly předkládány informace o situaci na československých státních hranicích a o činnosti Pohraniční stráže, které byly doprovázeny statistickými přehledy o počtu narušení státních hranic, počtu zadržených narušitelů, sociálním a národnostním hledisku narušitelů aj., přičemž nejnovější údaje byly komparovány s předchozím obdobím.

Například v dokumentech Zhodnocení plnění hlavních úkolů SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra v letech 1984 a 1986, jejichž autorem je JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., a které byly předloženy předsednictvu Ústředního výboru KSČ, je konstatováno, že v roce 1983 došlo k 5 793, v roce 1984 k 5 051, v roce 1985 k 5 226 a v roce 1986 k 4 696 případům nedovolené emigrace československých občanů. V těchto statistikách se sledovala emigrace prováděná způsobem, že emigrující osoby legálně vycestovaly z ČSSR do zahraničí na omezenou dobu (např. služební cesta a dovolená) a do ČSSR se nevrátily. V dalších přehledových tabulkách bylo zjištěno, že v roce 1983 bylo registrováno 2 070 tlaků (narušení) na státní hranici ČSSR,

v roce 1984 o dva méně, v roce 1985 jich bylo evidováno 2 009 a v následujícím roce 2 244. V roce 1983 bylo Pohraniční stráží zadrženo 2 049 narušitelů, z toho 1 174 při pokusu o útěk do Rakouska nebo SRN, a 21 osobám se podařilo přes státní hranice proniknout. V roce 1984 bylo Pohraniční stráží zadrženo 2 036 narušitelů, z toho 1 072 při pokusu o útěk do Rakouska nebo SRN, a 32 osobám se podařilo přes státní hranice proniknout. V roce 1985 bylo Pohraniční stráží zadrženo 1 855 narušitelů, z toho 1 093 při pokusu o útěk do Rakouska nebo SRN, a 154 osobám se podařilo přes státní hranice proniknout. V roce 1986 bylo Pohraniční stráží zadrženo 2 068 narušitelů, z toho 985 při pokusu o útěk do Rakouska nebo SRN, a 176 osobám se podařilo přes státní hranice proniknout. Dále byly statistické údaje o emigraci zaznamenány ve Zprávě o stavu ochrany státních hranic ČSSR s kapitalistickými státy z roku 1978, jejíž autorem je doc. PhDr. Jaromír OBZINA, DrSc., a která byla předložena předsednictvu Ústředního výboru KSČ. V předmětné zprávě je konstatováno, že od roku 1973 do 1. pol. roku 1978 bylo registrováno 5 968 tlaků na státních hranicích ČSSR se státy Rakousko a SRN, z toho jen 734 osob, tj. 12,30 %, směřovalo z Rakouska nebo SRN do ČSSR, a 5 234 osob, tj. 87,70 %, směřovalo z ČSSR do Rakouska nebo SRN. Stejné srovnání obsahuje dokument Výsledky ochrany státních hranic v roce 1987, který na jednání kolegia ministra vnitra ČSSR ze dne 11.1.1988 předložil JUDr. Vladimír HRUŠECKÝ (náměstek federálního ministra vnitra). V roce 1987 bylo zaznamenáno 1 017 tlaků na státní hranice ČSSR s Rakouskem a SRN, z tohoto počtu bylo Pohraniční stráží zadrženo 984 osob, přičemž směrem na ČSSR bylo zadrženo 69 osob, tj. 7,5 %, a směrem na Rakousko a SRN bylo zadrženo 915 osob, tj. 92,5 %. Dvanáctou přílohu rozkazu federálního ministra vnitra doc. PhDr. Jaromíra OBZINY, DrSc., č. 17/1981, Základní dokumenty k realizaci bezpečnostní politiky strany a socialistického státu po XVI. sjezdu KSČ, tvořil přehled o tlaku a narušení státních hranic v letech 1976-1980, podle něhož nesouhlas s politickým zřízením byl nejčastějším důvodem narušitelů k překročení státních hranic ČSSR. V průběhu pěti let došlo k 4 618 narušení státních hranic ČSSR s kapitalistickými státy, přičemž z kapitalistických států (z Rakouska a SRN) do ČSSR směřovalo jen 463 narušitelů.

Předkládané statistické údaje svědčí o výrazném nepoměru mezi emigrací a imigrací v ČSSR, z čehož je zřejmé, že režim na československých státních hranicích byl nastaven převážně k zabránění útěkům osob z Československa. Předmětem zájmu vrcholných představitelů státu rovněž bylo kvantitativní podchycení emigrace občanů z politických důvodů, kterou vnímali jako závažný jev, jak je mj. konstatováno v již zmíněné zprávě JUDr. Vratislava VAJNARA, CSc., o plnění hlavních úkolů SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra v roce 1984. Lze se zároveň důvodně domnívat, že tento podíl byl ve skutečnosti nepochybně vyšší. Nesouhlas s politickým zřízením totiž znamenal pro zadržené občany ČSSR ohrožení vyšším trestem a následné ztížení jejich společenského uplatnění v novém zaměstnání, než kdyby svůj čin zdůvodnili např. touhou po dobrodružství nebo rodinnými důvody.

Dalším prostudováním archivních materiálů byly dohledány následující dokumenty. Usnesením 126. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 26.10.1965 bylo rozhodnuto o přeskupení vojenských sil tak, aby mohl být uplatněn diferencovaný způsob ochrany a byly spolehlivě zabezpečeny hlavní směry státní hranice, bylo rozhodnuto o zrušení používání elektrického proudu v drátěném zátarasu v celém pásu státních hranic, o zastavení další výstavby dvojstěnného drátěného zátarasu a o jeho postupném nahrazování jednostěnným signálním zátarasem a slaboproudu signalizací, bylo rozhodnuto o zrušení vojenské ochrany státní hranice s NDR a o jejím zabezpečení obdobně jako s jinými socialistickými státy příslušníky SNB a v neposlední řadě bylo rozhodnuto o snížení počtu pohraničníků o 13 000. Realizace těchto pokynů byla uložena ministru národní obrany Ing. Bohumíru LOMSKÉMU, nar. 22.4.1914, ministru vnitra Josefu KUDRNOVI, nar. 1.9.1920, a předsedovi vlády Jozefu LENÁRTOVI, nar. 3.4.1923. Mezi těmito pokyny bylo i zpracovat návrh novelizace zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic. Plnění úkolů měli ministři a předseda vlády opětovně předložit ke schválení vojenské komisi obrany Ústředního výboru KSČ.

Podle zprávy náměstka ministra vnitra prof. JUDr. Jana PJEŠČAKA, DrSc., nar. 10.2.1925, ze dne 7.5.1970 předsednictvo Ústředního výboru KSČ na své 130. schůzi konané dne 20.5.1969 uložilo ministru vnitra ČSSR, aby ve spolupráci s ministrem národní obrany vyhodnotil stávající systém

podřízenosti Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany a současně aby byly předloženy návrhy na zlepšení ochrany státní hranice s kapitalistickými státy. Zpráva byla přílohou dokumentu nazvaného Příprava materiálu o zhodnocení účinnosti podřízenosti Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany a jejího převodu k MV ČSSR, č. j. ZU-0024/F-1970, který předložil náměstek ministra vnitra ministrovi vnitra, aby rozhodl o jeho předložení předsednictvu Ústředního výboru KSČ.

V listopadu 1970 ministr vnitra ČSSR a ministr národní obrany předložili předsednictvu Ústředního výboru KSČ přílohu k zhodnocení činnosti podřízení Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany v souvislosti s dalším zkvalitněním ochrany státních hranic, kterou tvořil návrh na vydání usnesení předsednictva (bylo obvyklé, že návrhy usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ předkládali úkolovaní funkcionáři), v němž poukazují na aktivizované báze antisocialistických sil uvnitř státu v roce 1968-1969, enormní nárůst československé migrace do kapitalistických států a zvýšení aktivity nepřátelských rozvědných center. Usnesením předsednictva Ústředního výboru KSČ mělo být rozhodnuto o přehodnocení vybavení vojsk Pohraniční stráže bojovými prostředky a technikou v závislosti na potřebě mírových a válečných úkolů a zabezpečení účinné pomoci vojsk Československé lidové armády Pohraniční stráží při narušení státní hranic. Důvodem měl být enormní nárůst narušitelů státních hranic, jejichž motivace pramenila převážně z politických důvodů, přičemž převážná část narušitelů byla z vnitrozemí. V této souvislosti měly být uloženy pokyny ministru národní obrany Ing. Martinu DZÚROVI, nar. 12.7.1919, ministru vnitra Ing. Radko KASKOVI, CSc., nar. 23.2.1928, a předsedovi vlády JUDr. Lubomíru ŠTROUGALOVI, a to zejména pokyn novelizovat zákon č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic, a zákon č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, a provést potřebné právní úpravy, které vyžaduje výkon služby příslušníků Pohraniční stráže v rámci ministerstva národní obrany. Ministři a předseda vlády měli do konce roku 1971 předložit předsednictvu Ústředního výboru KSČ zprávu o plnění usnesení. Důvodem změny právních předpisů měla být podle důvodové zprávy skutečnost, že v roce 1965 byla změněna podřízenost Pohraniční stráže, tedy doslovně: "Usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ z roku 1965 bylo legislativně provedeno zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 138/1965 Sb., o změně podřízenosti Pohraniční stráže. Ustanovení zákona č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, týkající se státní hranice však nebyla změněna."

Dále bylo dohledáno usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 15.12.1971, na základě kterého bylo rozhodnuto o převedení Pohraniční stráže pod ministerstvo vnitra a bylo uloženo tehdejším ministrům národní obrany a vnitra ČSSR, aby v průběhu roku 1972 předložili předsednictvu Ústředního výboru KSČ návrh na řešení problémů ochrany státních hranic, které přesahují pravomoc obou resortů, a aby do 20.12.1972 předložili souhrnnou zprávu o plnění tohoto usnesení. Ministru vnitra bylo výslovně uloženo, aby připravil návrh potřebné právní úpravy na změnu podřízenosti Pohraniční stráže a aby novelizoval příslušné právní normy, jimiž byla upravena činnost Pohraniční stráže. JUDr. Lubomíru ŠTROUGALOVI bylo uloženo, aby zajistil úkoly vyplývající z tohoto usnesení po linii vlády ČSSR. Tento uložený úkol splnil ministr vnitra v součinnosti s JUDr. Lubomírem ŠTROUGALEM, kteří připravili návrh zákonného opatření č. 145/1971 Sb., o změně podřízenosti Pohraniční stráže, a předali jej předsednictvu vlády. Vláda ČSSR následně předložila předsednictvu Federálního shromáždění vládní návrh zákonného opatření, který byl dne 22.12.1971 usnesením předsednictva Federálního shromáždění podle ustanovení čl. 58/3 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, přijat. Ministr vnitra zároveň vydal rozkaz, kterým bylo provedeno zařazení Pohraniční stráže pod FMV.

Podle usnesení o schůzích ministra vnitra ČSSR ze dne 3.3.1975 a 20.8.1975 kolegium ministra vnitra hodnotilo převedení Pohraniční stráže do podřízenosti ministra vnitra, k němuž došlo právě na základě zmiňovaného usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 15.12.1971. Náměstek ministra vnitra v nich doporučoval ministrovi vnitra, aby rozhodl o informování předsednictva Ústředního výboru KSČ o plnění usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 15.12.1971, tedy o změně podřízenosti Pohraniční stráže. Kolegium zároveň ministrovi vnitra doporučilo, aby svému náměstkovi uložil zapracování schválených opatření ohledně ochrany státních hranic ČSSR do Základního zaměření útvarů SNB a vojsk ministerstva vnitra na rok 1976

a jejich rozpracování v dokumentech HS PS OSH. V přiložené zprávě o plnění ochrany státních hranic se k politické výuce pohraničníků explicitně uvádí, že byla prohlubována nenávist k třídním nepřátelům, a z přiložených přehledů o výslednosti ochrany státních hranic plyne, že počet narušitelů prchajících z ČSSR byl přibližně desetkrát vyšší nežli počet narušitelů směrem do ČSSR.

Ve Zprávě o plnění hlavních úkolů SNB a vojsk ministerstva vnitra v roce 1977 se uvádí, že ministr vnitra předkládá předsednictvu Ústředního výboru KSČ k posouzení návrh rozkazu ministra vnitra ČSSR k základnímu zaměření služební činnosti SNB a vojsk ministerstva vnitra na rok 1978.

V roce 1978 federální ministr vnitra předložil předsednictvu Ústředního výboru KSČ zprávu o stavu ochrany státních hranic ČSSR s kapitalistickými státy, kde je uvedeno, že Československo v ochraně státních hranic zaujímá prvořadou a rozhodující úlohu ochrany státních hranic s kapitalistickými státy, přičemž tato skutečnost byla v plném obsahu tohoto pojetí zdůrazněna i v usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 15.12.1971, a že postupné naplňování tohoto usnesení významně ovlivnilo kvalitu ochrany a bezpečnosti státních hranic ČSSR.

Z rozkazů federálního ministra vnitra č. 24/1980, 35/1980 a 17/1981 je zřejmě, že ministr úkoloval příslušné orgány Pohraniční stráže, například stanovil, že náčelník politické správy Pohraniční stráže je přímo řízen Ústředním výborem KSČ a řídí se Směrnicí pro práci politických orgánů Československé lidové armády schválné předsednictvem Ústředního výboru KSČ dne 15.12.1971 a že Pohraniční stráž je povinna informovat o své činnosti vrcholné stranické a státní orgány, k čemuž došlo například dne 22.5.1981, kdy předsednictvo Ústředního výboru KSČ bylo o stavu na státních hranicích informováno skrze ministra vnitra.

Z uvedených dokumentů je zřejmé, že předsednictvo Ústředního výboru KSČ mělo faktickou moc úkolovat vládu ČSSR i její jednotlivé ministry, a to za účelem změny či přijetí zákonů i podzákonných předpisů. Zároveň se nechalo periodicky informovat o stavu na státních hranicích ČSSR a ukládalo v této oblasti tak detailní pokyny, jako bylo například snížení počtu pohraničníků, zrušení vojenské ochrany státní hranice s NDR či zrušení elektrického zátarasu, a zároveň rozhodovalo i o celé koncepci Pohraniční stráže, tedy vyhodnocovalo její účinnost a určovalo, jakému ministerstvu by mělo být podřízena. Jmenovitě JUDr. Lubomíru ŠTROUGALOVI bylo předsednictvem Ústředního výboru KSČ opakovaně ukládáno, aby zajistil plnění jeho usnesení po linii vlády ČSSR.

Zároveň je zřejmé, že federální ministr vnitra byl základním informačním článkem mezi předsednictvem Ústředního výboru KSČ a Pohraniční stráží a že sám k organizaci Pohraniční stráže vydával rozkazy a dále měnil právní předpisy a interní akty, které upravovaly práva a povinnosti příslušníků Pohraniční stráže.

Analogicky z jiné oblasti, k prokázání míry zapojení předsednictva Ústředního výboru KSČ do řízení státu skrze jejich vrcholné představitele, je vhodné uvést závěr z 161. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ ze dne 11.7.1975, kterým bylo schvalováno personální složení delegace ČSSR na 3. fázi Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. V téže věci předsednictvo Ústředního výboru KSČ dne 7.5.1976 úkolovalo předsedu vlády ČSSR JUDr. Lubomíra ŠTROUGALA, aby předložil materiál týkající se směrnice pro plnění Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě vládě k projednání, zabezpečil konkrétní realizaci navrhovaných opatření a předložil předsednictvu Ústředního výboru KSČ průběžnou zprávu o plnění tohoto úkolu.

Dne 24.10.1984 bylo na pořadu jednání 120. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ projednání zprávy o plnění povinnosti orgánů a organizací oznamovat trestné činy a o přijímání a vyřizování těchto oznámení státními orgány a zprávy o přijímání a vyřizování oznámení podaných státními orgány, socialistickými organizacemi a občany o podezření z trestných činů nebo přečinů. Předsednictvo Ústředního výboru KSČ v této souvislosti ve svém usnesení vyslovilo souhlas s opatřeními, která k oběma zprávám přijala vláda ČSSR dne 4.10.1984.

Z vyžádané zprávy od Ústavu pro studium totalitních režimů bylo zjištěno, že prověřovaný zastával funkci řadového člena předsednictva Ústředního výboru KSČ v období od 19.3.1987

do 24.11.1989. Toto období je v korelaci s účastí prověřovaného ve federální vládě, kdy v období 20.3.1987 až 11.10.1988 zastával funkci místopředsedy vlády ČSSR a od 12.10.1988 do 7.12.1989 byl jejím předsedou. Údaj o členství prověřovaného v předsednictvu Ústředního výboru KSČ nebyl pol. orgánu v době, kdy konal řízení ve věci úpravy režimu ochrany československých státních hranic v letech 1976-1989, v níž prověřoval bývalé členy předsednictva Ústředního výboru KSČ, kteří již zemřeli (BIĽAK a spol.), znám, neboť tehdy vycházel z dokumentu Složení vedoucích orgánů KSČ vydaného Ústavem pro studium totalitních režimů, kde doc. RSDr. Ladislav ADAMEC, CSc., nebyl jako člen tohoto orgánu jmenován.

Byly dohledány dílčí zápisy z vojenské rady Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. Např. v zápisu vojenské rady ze dne 28.8.1987 se uvádí, že ve 2. polovině roku 1986 došlo, cit. k prudkému nárůstu mimořádných událostí vážného charakteru, konkrétně k 6 případům zběhnutí, ztrátám na životech, průnikům přes státní hranice apod. Ze zápisu vojenské rady ze dne 28.2.1989 bylo zjištěno, že 1. zástupce náčelníka HS PS OSH Ing. Jan MUZIKÁŘ podal na poradě náčelníků zprávu o tom, že přesto, že pohraniční hlídky byly s šesti narušiteli státních hranic v dotyku zrakem, na dostřel nebo na dostih se služebním psem, nebylo zabráněno jejich průniku přes státní hranice. Jeho vyjádření svědčí o tom, že režim ochrany státních hranic byl ještě na konci 80. let nastaven na bezpodmínečné zabránění nedovoleného překročení státních hranic ČSSR i za cenu použití zbraně. Pol. orgán dodává, že zápisy z vojenských rad byly zasílány na FMV a Ústřední výbor KSČ, jak dokládají rozdělovníky a potvrzené zpáteční lístky.

V ČSSR byl od 23.3.1976 v účinnosti Pakt, jehož ustanovení čl. 12/2 opravňovalo každého svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní. Pakt byl přijat XXI. Valným shromážděním Organizace spojených národů (dále jen "OSN") dne 16.12.1966 rezolucí č. 2200. Jménem ČSSR byl Pakt podepsán dne 7.10.1968, ale k jeho ratifikaci bylo přistoupeno až v roce 1976 v souvislosti s probíhající Konferencí o evropské bezpečnosti a spolupráci, kde při projednávání otázek v humanitární oblasti vytvářela ratifikace Paktu pro socialistické státy příznivou negociační pozici pro odmítání nepřijatelných návrhů tzv. západních zemí. Aktivity československé delegace na uvedené konferenci řídilo předsednictvo Ústředního výboru KSČ, jak je doloženo přijatými závěry 161., 162. a 2. schůze předsednictva Ústředního výboru KSČ z 11.7.1975, 22.8.1975 a 7.5.1976, na podkladě kterých bylo schvalováno složení a postup při jednáních delegace na konferenci. Ve vztahu k podpisu a ratifikace Paktu byla role předsednictva Ústředního výboru KSČ rovněž řídící. Dne 19.9.1967 předložil ministr zahraničních věcí Václav DAVID, nar. 23.9.1910, předsednictvu Ústředního výboru KSČ návrh na podpis a ratifikaci Mezinárodního Paktu o občanských a politických právech. V průvodní zprávě ministerstva zahraničních věcí je zmíněno, že ustanovení čl. 12 Paktu je jedním z nejcitlivějších ustanovení a je nepochybné, že po jeho ratifikaci by se občané ještě ve větší míře dovolávali svobody pohybu, přičemž jde o vážnou politickou otázku. Návrh byl projednán dne 26.9.1967 na 46. schůzi předsednictva Ústředního výboru KSČ a byl přijat závěr, aby ministerstvo zahraničních věcí spolu s dalšími zúčastněnými ministry přezkoumali v rámci svých resortů všechny příslušné předpisy a zjistili možné kolize s přijatým Paktem. V důvodové zprávě vládního návrhu, kterým se předkládá Federálnímu shromáždění k souhlasu Mezinárodní Pakt o občanských a politických právech, se k ustanovení čl. 12 uvádí, že předmětný článek zakotvuje svobodu pohybu a pobytu, právo opustit kteroukoli zemi, včetně své vlastní, a právo na návrat do své země. Tato práva mohou být podle ustanovení čl. 12/3 omezena. Omezení, která připouští odst. 3, musí být stanovena zákonem a musí být nutná pro ochranu státní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky. Tuto důvodovou zprávu předložili Federálnímu shromáždění dne 15.5.1975 předseda vlády JUDr. Lubomír ŠTROUGAL a ministr zahraničních věcí Ing. Bohuslav CHŇOUPEK, nar. 10.8.1925, načež dne 11.11.1975 vyslovilo souhlas s Paktem Federální shromáždění, dne 23.12.1975 byl ratifikován prezidentem ČSSR JUDr. Gustávem HUSÁKEM, CSc., dne 13.10.1976 byl vyhlášen ve Sbírce zákonů vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. a pro ČSSR vstoupil v účinnost dne 23.3.1976.

Na obecné porušování Paktu upozorňoval dokument Prohlášení Charty 77, zveřejněný dne 1.1.1977. Poukazoval na nedodržování ustanovení čl. 12/2 Paktu, zaručující občanům právo svobodně opustit svou zemi, kdy pod záminkou ochrany národní bezpečnosti (odst. 3) bylo toto

právo vázáno na různé nepřípustné podmínky. Autoři v jeho textu vítají, že ČSSR přistoupila mj. k tomuto Paktu, ale s novou naléhavostí připomínají, kolik základních práv platí v naší zemi – bohužel – jen na papíře, stojí v textu. Dále poukazovali na nedodržování článků zaručujících svobodný projev a pohyb, na šikanu lidí, jejichž názory se odlišovaly od oficiálních stanovisek státu, a na centralizaci politické moci. Do konce listopadu 1989 podepsalo Prohlášení Charty 77 téměř 1 900 lidí. Signatáři tohoto dokumentu byli v ČSSR vystaveni perzekuci ze strany Státní bezpečnosti.

Pakt vedle zmiňovaného ustanovení čl. 12/2 obsahoval i velice důležité ustanovení čl. 6/1, které stanovilo, že každá lidská bytost má právo na život, že toto právo je chráněno zákonem a že nikdo nebude svévolně zbaven života. Právo na život jako jedno z elementárních lidských práv definovala již Všeobecná deklarace lidských práv OSN, jehož členem Československo bylo od jeho založení v roce 1945. Byť nejde v mezinárodně právním smyslu o závazný dokument, představoval pro členské státy rámec pro ochranu práva na život v jejich vlastních právních řádech a také předpolí pro uzavírání konkrétních mezinárodních smluv, které ochraně lidských práv dávaly konkrétní podobu.

Mezinárodními smlouvami, jež zaručovaly existenci základních lidských práv a které ČSSR ratifikovala, byly Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 8.12.1948, byla vyhlášena ve Sbírce zákonů vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 32/1955 Sb. dne 19.7.1955 a pro ČSSR vstoupila v účinnost dne 12.1.1951, a Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 26.11.1968, byla vyhlášena ve Sbírce zákonů vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 53/1974 Sb. dne 31.5.1974 a pro ČSSR vstoupila v účinnost dne 11.11.1970.

Právo na život a jeho ochranu lze nepřímo dovodit i z některých článků tehdy účinného ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústavy Československé socialistické republiky. Jde zejména o ustanovení čl. 20, které stanovilo, že všichni občané mají rovná práva a rovné povinnosti, ustanovení čl. 23 Ústavy, které v odstavci prvním stanovilo, že všichni pracující mají právo na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i právo na hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, a které v odstavci druhém stanovilo, že tato práva jsou zajištěna péčí státu a společenských organizací o předcházení vzniku nemocí, celou organizací zdravotnictví, sítí léčebných a sociálních zařízení, stále se rozšiřující bezplatnou léčebnou péčí, jakož i organizovanou péčí o bezpečnost při práci, nemocenským pojištěním a důchodovým zabezpečením, ustanovení čl. 30, které stanovilo, že nedotknutelnost osoby je zaručena, a ustanovení čl. 38, které stanovilo, že neodlučnou součástí občanských povinností je úcta k právům spoluobčanů, jakož i uvědomělé zachovávání pravidel socialistického soužití. V ústavním zákoně č. 143/1968 Sb., o československé federaci, jímž došlo ke zrušení rozsáhlých pasáží Ústavy ČSSR z roku 1960, je pak nutné v této souvislosti poukázat na jeho preambuli: "My, národ český a slovenský, vycházejíce z poznání, že naše novodobé dějiny jsou prodchnuty oboustrannou vůlí žít ve společném státě (…) rozhodnuti vytvářet ve společném federativním státě v duchu humanitních ideálů socialismu a proletářského internacionalismu podmínky pro všestranný rozvoj a blahobyt všech občanů a zaručovat jim rovná, demokratická práva a svobody bez rozdílu národnosti."

Zmiňované ustanovení čl. 6/1 Paktu, které zaručovalo právo na život, tak bylo pouhou explicitní deklarací již dříve existujícího závazku ČSSR respektovat základní lidská práva všech osob, zejména v oblasti ochrany života a zdraví.

K závaznosti Paktu pro jeho signatáře se vyjádřil velký senát Evropského soudu pro lidská práva ve věci STRELETZ, KESSLER a KRENZ, kteří byli v SRN jako vedoucí představitelé státu trestně stíháni a odsouzeni v souvislosti s úmrtím či postřelením 10 osob na státních hranicích v letech 1971 až 1989. Ve svém rozhodnutí z 22.3.2001 soud uvedl:

"Soud konstatoval, že je jeho povinností posoudit daný případ též z hlediska principů mezinárodního práva, a to zejména těch, jimiž se řídí mezinárodní ochrana lidských práv, zejména proto, že německé soudy použily argumenty spočívající na těchto principech. Je proto nezbytné zvážit, zda v době, kdy byly spáchány, byly činy stěžovatelů trestnými činy definovanými s dostatečnou dostupností a předvídatelností podle mezinárodního práva, zejména pak pravidel

mezinárodního práva o ochraně lidských práv. Soud především poznamenal, že v průběhu vývoje této ochrany relevantní úmluvy a další dokumenty konstantně stvrzovaly přednost práva na život. Článek 3 Všeobecné deklarace lidských práv ze dne 10.12.1948 například stanoví toto: "Každý má právo na život." Toto právo bylo potvrzeno Mezinárodním Paktem občanských a politických práv ze dne 16.12.1996, ratifikovaným ze strany NDR 8.11.1974, jehož článek 6 stanoví toto: "Každá lidská bytost má právo na život" a "nikdo nebude svévolně zbaven života." (…) Konvergence výše zmíněných dokumentů je významná; naznačuje, že právo na život je nezcizitelným atributem lidské bytosti a tvoří nejvyšší hodnotu v hierarchii lidských práv."

"Stěžovatelé však tvrdili, že jejich činy byly ospravedlnitelné na základě výjimky dané článkem 2 § 2 Úmluvy, který stanoví: "Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při (a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; (b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; (c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury." Soud konstatoval, že s ohledem na argumenty uvedené výše smrt uprchlíků nebyla v žádném smyslu výsledkem použití síly, které bylo "absolutně nezbytné"; státní praxe implementovaná stěžovateli v NDR nikoho nechránila před nezákonným násilím, nebyla prováděna za účelem zatčení, které bylo možné označit za "zákonné" podle práva NDR, a neměla nic společného s potlačením nepokojů nebo vzpoury, jelikož cílem uprchlíků bylo pouze opustit zemi. Z toho plyne, že jednání stěžovatelů nebylo v žádném případě ospravedlnitelné podle článku 2 § 2 Úmluvy."

"Stejně jako článek 2 § 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě, tak i článek 12 § 2 Mezinárodního Paktu o občanských a politických právech stanoví toto: "Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní." Omezení tohoto práva jsou dovolena pouze tehdy, jsou-li stanovena zákonem, jsou-li nezbytná k ochraně národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod jiných a jsou-li konsistentní s ostatními právy uznanými v Paktu. Stěžovatelé se odvolali na tato omezení, aby ospravedlnili zavedení a pokračující působení režimu policejní ochrany hranic. Soud však konstatoval, že v daném případě nelze žádnou z výše uvedených podmínek aplikovat. Za prvé, činy, o něž se jedná, byly rozkazy, vydané a vykonané, které nebyly slučitelné ani s Ústavou, ani se zákony. Za druhé, nelze tvrdit, že obecné opatření bránící téměř veškeré populaci státu jeho opuštění bylo nezbytné pro ochranu jeho bezpečnosti nebo pro jiné zmíněné zájmy. Za třetí, způsob, jakým NDR zavedla do praxe zákaz bránící jejím občanům opustit zemi a jakým trestala porušení této politiky, byl v rozporu s jiným právem zajištěným Paktem, a to s právem na život zaručeným článkem 6 pro ty, kdo se stali jeho oběťmi."

"Uvedená státní praxe byla do značné míry výsledkem práce samotných stěžovatelů, kteří jako političtí vůdci věděli, nebo měli vědět, že porušuje základní a lidská práva, jelikož museli znát právní řád své vlastní země. (…) Obdobně stěžovatelé museli znát mezinárodní závazky, které na sebe NDR převzala, nebo opakovanou mezinárodní kritiku jejího pohraničního policejního režimu. (…) Ve světle výše uvedených úvah dospěl soud k názoru, že v době spáchání zakládaly činy stěžovatelů zločiny definované s dostatečnou dostupností a předvídatelností mezinárodním právem v oblasti ochrany lidských práv."

Obdobně se k závaznosti Paktu vyjádřil i Ústavní soud v nálezu ze dne 17.7.2007, sp. zn. IV. ÚS 23/05, který se věnoval svobodě projevu, garanci tohoto základního lidského práva v ČSSR a přímé aplikovatelnosti Paktu v ČSSR:

"Mezi tyto hodnoty nepochybně náleží svoboda projevu. Ostatně tuto svobodu proklamovala i Ústava ČSSR ve znění platném před rokem 1989, byť v pokřivené formě, a v celistvosti ji garantoval Pakt o občanských a politických právech v čl. 19 (…). Formálně právní garance svobody projevu skrze tehdy platnou Ústavu a skrze Pakt jen podtrhují povinnost každého tehdejšího soudce interpretovat právo tak, aby svoboda projevu osoby před soudem stojící byla respektována. Pokud kárný senát Vrchního soudu v Praze v rozhodnutí o návrhu ministra spravedlnosti na odvolání vedlejší účastnice z funkce soudce rozvíjel formalistické teorie o spornosti aplikační přednosti mezinárodních smluv o lidských právech v době předlistopadové a dospěl-li poté k názoru, že nelze vedlejší účastnici činit odpovědnou za to, že neaplikovala

v kauze pánů K. a M. Pakt, neboť ani teorie nebyla v tomto ohledu jednotná, pak kárný senát vrchního soudu zcela přehlédl povinnost soudce soudit v souladu s právem (nejen v souladu s formálně chápaným zákonem), které jako spravedlivý výrok soudce respektující především základní práva osob uvádí v život do té doby mrtvou literu formálního zákona."

V souvislosti s prověřovanou trestní věcí je možné zmínit německé rozhodnutí Spolkového soudního dvora z 6.11.2002 ve věci HÄBER, BÖHME a LORENZ, kteří byli trestně stíháni a odsouzeni jako členové politbyra Ústředního výboru Jednotné socialistické strany Německa, jelikož svou nečinností, a to udržováním hraničního režimu, který byl vybudován jejich předchůdci, způsobili smrt čtyř osob, které byly zastřeleny při přechodu státních hranic v úmyslu utéct do západního Berlína. Spolkový soudní dvůr jejich povinnost konat dovodil z ustanovení čl. 30 Ústavy NDR, ustanovení čl. 6/1 a čl. 12/2 Paktu a Všeobecné deklarace lidských práv. Ustanovení čl. 30 Ústavy NDR přímo nezaručovalo právo na život, ale jen právo na nedotknutelnost osobnosti a svobodu každého občana NDR, i tak Spolkový soudní dvůr dovodil, že právo na život bylo v ustanovení čl. 30 Ústavy NDR implicitně obsaženo. Obdobně lze argumentovat, že právo na život bylo obsaženo ve (výše uvedených) ustanoveních čl. 20, čl. 23, čl. 30 a čl. 38 Ústavy ČSSR z roku 1960 a preambuli ústavního zákona o československé federaci. Vedoucí představitelé NDR tak měli podle Spolkového soudního dvora povinnost chránit život a fyzickou integritu občanů NDR, kteří se nenásilně pokoušeli NDR opustit. Politbyro bylo nejvyšším mocenským orgánem NDR, bylo v něm učiněno každé základní politické rozhodnutí, podrobně se zabývalo záležitostí ochrany státních hranic a jeho rozhodnutí byla pro další orgány strany závazná, stejně jako pro jednotlivá ministerstva. Vedoucí představitelé NDR tedy měli využít svého mocenského postavení a humanizovat hraniční režim, přičemž nebylo nutné otevírat hranice NDR, ale postačovalo neumožnění střelby proti nenásilným narušitelům státních hranic. Toto rozhodnutí bylo v jejich kompetenci a nelze argumentovat, že NDR mělo v otázce státních hranic omezenou suverenitu s ohledem na vliv SSSR. Bylo to politbyro, které v roce 1985 rozhodlo o odstranění min a samostřelných zařízení ze státních hranic, stejně jako o zákazu střelby v době, kdy probíhaly státní návštěvy či stranické kongresy. Obdobně je možné poukázat, že i v ČSSR došlo z rozhodnutí předsednictva Ústředního výboru KSČ v roce 1965 ke zrušení elektrifikovaných zátarasů, humanizace režimu na státních hranicích tedy byla možná i v ČSSR. Spolkový soudní dvůr zároveň bral jako irelevantní argument, že by obžalování v případě své iniciativy selhali pro odpor většiny ostatních členů politbyra. V takovém případě by každá odpovědná osoba mohla být osvobozena od jakékoliv trestní odpovědnosti pouze odkazem na podobnou nečinnost rovnocenných odpovědných osob, což je nepřípustné.

Uvedený případ je téměř totožný se skutkem uvedeným ve výroku tohoto usnesení a německé trestní procesy, které se s trestnou činností bývalých vrcholných představitelů NDR úspěšně vypořádávají již od počátku 90. let minulého století, mohou být cennou inspirací pro trestní řízení vedené v České republice.

Po kvalifikovaném posouzení všech skutkových okolností dospěl pol. orgán k závěru o trestní odpovědnosti prověřovaného doc. RSDr. Ladislava ADAMCE, CSc., na zvlášť závažném zločinu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329/1 c), 2 b), e) tr. z. ve znění účinném do 30.11.2011. Tato právní kvalifikace nevychází pouze ze splněných obligatorních znaků skutkové podstaty, ale je rovněž důsledkem výjimky při uplatňování základní hmotněprávní zásady zákazu retroaktivity, která je přípustná v momentě, pokud je zpětná působnost trestního zákona pro pachatele příznivější.

Z časového hlediska prověřovaný spáchal trestný čin v době účinnosti zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, přičemž jeho jednání je podle tehdy platné právní úpravy subsumováno pod trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158/1 c), 2 c) trestního zákona ve znění účinném od 1.1.1962 do 30.6.1990. Skutková podstata tohoto trestného činu záleží v jednání pachatele, který v postavení veřejného činitele v úmyslu způsobit jinému škodu nesplní povinnost vyplývající z jeho pravomoci a způsobí takovým činem jiný zvlášť závažný následek. Veřejným činitelem byl podle tehdy platné právní úpravy volený funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník orgánu státní správy nebo jiného státního orgánu, pokud se podílel na plnění úkolů společnosti a státu a používal přitom pravomoci, které mu byly v rámci odpovědnosti za plnění těchto úkolů

svěřeny (§ 89/8 trestního zákona). Úmysl způsobit jinému škodu se vztahuje nejen na škodu materiální, ale i škodu imateriální, jako je škoda na právech, na zdraví, morální škoda apod. (ŠÁMAL Pavel. Trestní zákon, C. H. Beck 2004). K podrobnému vymezení pojmu jiný zvlášť závažný následek odkazuje pol. orgán na rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2001, sp. zn. 4 Tz 260/2001, který jej charakterizuje jako obzvlášť závažný zásah do osobní svobody občana, do ochrany života a zdraví občana nebo jiných základních lidských práv a svobod.

Za trestný čin podle § 158/1 c), 2 c) trestního zákona ve znění účinném do 30.6.1990 hrozil trest odnětí svobody v trvání od tří do deseti let. Při aplikaci zmíněné výjimky ze zásady zákazu retroaktivity pol. orgán zkoumal a vyhodnotil, že pro prověřovaného je nejpříznivější uplatnění ustanovení § 329/1 c), 2 b), e) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění účinném do 30.11.2011 (zneužití pravomoci úřední osoby), za který hrozí pachateli trest odnětí svobody od dvou do deseti let. Takový trestný čin je typovými znaky přiléhavý k tomu trestnému činu, který prověřovaný spáchal v době účinnosti jiného zákona. Použitá právní úprava konkretizuje taxativními způsoby jednání pro aplikaci kvalifikované skutkové podstaty v tom smyslu, že vymezuje jako trestné jednání pachatele podle odst. 2 písm. b) proti jinému pro jeho politické přesvědčení a podle odst. 2 písm. e) při zneužití tísně jiného. Pojem úřední osoba je potom obdobný s pojmem veřejný činitel (srov. § 127/1 c) tr. z. ve znění účinném do 30.11.2011 a § 89/8 trestního zákona ve znění účinném do 30.6.1990).

Z hlediska konstrukce skutkové podstaty jsou obligatorní znaky v jednání prověřovaného splněny.

Objekt skutkové podstaty je daný samotným ustanovením a je jím zájem společnosti na řádném a zákonném působení orgánů veřejné moci a na činnosti jejich pracovníků v souladu s jim svěřenými pravomocemi a v mezích těchto pravomocí.

Po stránce subjektu je trestním zákoníkem vyžadováno, aby pachatel byl v postavení úřední osoby. Ustanovení § 127 tr. z. podává vymezení úřední osoby prostřednictvím tří znaků. Konkrétně musí jít o některou osobu uvedenou v písm. a) až i) citovaného ustanovení, která plní úkoly státu nebo společnosti a při tom používá pravomoci svěřené pro plnění těchto úkolů. Pol. orgán kvalifikoval postavení prověřovaného jakožto jiné osoby zastávající funkci v jiném orgánu veřejné moci. Jinou osobou zastávající funkci v jiném orgánu veřejné moci se přitom rozumí vedoucí funkcionář a ostatní funkcionář orgánu veřejné moci. Veřejnou mocí je taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně.

Za další pol. orgán zvažoval, zda prověřovaný plnil úkoly státu nebo společnosti a používal při tom svěřené pravomoci pro plnění těchto úkolů (§ 127/1 poslední věta tr. z.). Plnění úkolů státu nebo společnosti představuje výkon takových činností, které mají celospolečenský význam, svou povahou odpovídají činnosti okruhu osob, jímž jsou uloženy, a které jsou specifikovány s ohledem na postavení každé takové osoby zejména na základě zákona (ŠÁMAL Pavel. Trestní zákoník. II. § 140 až 421. Komentář. C. H. Beck, 2010). Za plnění úkolů státu nebo společnosti se označuje odpovědná příprava k rozhodovací činnosti, vlastní rozhodovací činnost a výkon přijatých rozhodnutí při svěřené pravomoci. Lze podtrhnout, že je-li s pojmem pravomoci spojena fáze vlastního přijetí rozhodnutí a fáze jeho výkonu, potom i věcná příprava takového rozhodnutí, bez níž by nemohlo být přijato, musí pod pojem pravomoc rovněž spadat. Pokud je projevem pravomoci i výkon přijatých rozhodnutí, logicky jím musí být i podmínka, bez které by takového rozhodnutí ani jeho výkonu nebylo (nález Ústavního soudu ze dne 30.3.2000, sp. zn. III. ÚS 371/1999).

V neposlední řadě pol. orgán posuzoval, zda prověřovaný spáchal příslušný trestný čin v souvislosti se svou pravomocí a odpovědností (§ 127/2 tr. z.). Pravomoc zahrnuje především oprávnění rozhodovat o právech a povinnostech fyzických a právnických osob a ukládat jim úkoly. Ačkoli pravomoc neznamená jen oprávnění rozhodovat o právech a povinnostech občanů a ukládat jim úkoly, tak v tomto pojmu musí být vždy obsažen prvek moci a prvek rozhodování (rozhodnutí č. 16/1967-II. Sb. rozh. tr., rozhodnutí č. 48/1972 Sb. rozh. tr.). Úřední osoba musí být zároveň vybavena pravomocí, která jí umožňuje tyto úkoly plnit. Nestačí samotný výkon funkce spočívající v podílení se na plnění úkolu společnosti a státu, neboť je třeba, aby úřední osoba současně používala pravomoci svěřené v rámci odpovědnosti za splnění těchto úkolů. Jakmile

úřední osoba tuto pravomoc nepoužívá, nemůže jít o souvislost s její pravomocí a odpovědností ve smyslu § 127 tr. z. Odpovědností se zde rozumí činnost v souladu s příslušnou právní normou a povinnost snášet za svůj postup trestní důsledky.

Podle charakteru veřejné funkce, kterou prověřovaný ve vztahu ke spáchané trestné činnosti zastával, uplatňuje pol. orgán výkladová ustanovení § 127/1 c) tr. z. Na prověřovaného jako úřední osobu je třeba nahlížet v kontextu tehdy uplatňovaného politického systému s vedoucí úlohou jediné politické strany. S odkazem na to, jak se již pol. orgán výše vypořádal s otázkou role předsednictva Ústředního výboru KSČ, je zřejmé, že činnost tohoto stranického orgánu suplovala činnost vlády ČSSR a ústředních státních orgánů, ba dokonce lze konstatovat, že předsednictvo Ústředního výboru KSČ stálo v mocenské pozici nad vládou (viz vedoucí úloha KSČ ve společnosti a ve státě vymezena ustanovením čl. 4 Ústavy ČSSR). Proto je i s ohledem na okolnosti spáchaného trestného činu nutné nahlížet na prověřovaného coby voleného funkcionáře předsednictva Ústředního výboru KSČ jako na úřední osobu.

Po objektivní stránce je jednání prověřovaného vztaženo na způsobení závažné újmy jinému, tzn. újmy imateriální, jako je škoda na právech, na zdraví, morální škoda, poškození v zaměstnání, v rodinném životě apod. (ŠÁMAL Pavel. Trestní zákoník. C. H. Beck, 2012), v kumulaci s nesplněním povinnosti vyplývající z jeho pravomoci. Ve vztahu ke skutkovým okolnostem jednání prověřovaného spočívá v jeho nečinnosti učinit opatření směřující k přijetí právního předpisu, který by příslušníkům Pohraniční stráže a jiným ozbrojeným orgánům nedovoloval použít střelnou zbraň proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušely přejít státní hranice a na výstrahu se nezastavily. Zároveň jsou dány okolnosti pro aplikaci kvalifikované skutkové podstaty podle odst. 2 písm. b) a e), tedy spáchání takového činu na jiném pro jeho skutečné nebo domnělé politické přesvědčení a zneužívaje jeho tísně. Těmito znaky se pol. orgán podrobně zabýval v části odůvodnění o vztahu komunistického režimu k silně omezeným možnostem cestování do zahraničí a k nedovolené emigraci do kapitalistických zemí z politických důvodů. Pol. orgán přitom neuvažuje o tom, že mělo být odňato právo Pohraniční stráže použít zbraň, ale oprávnění použití zbraně mělo být podmíněno nejkrajnějšími okolnostmi, které jsou obyčejně upraveny v právních předpisech demokratických států (např. při nutné obraně a krajní nouzi, při zákroku proti nebezpečnému pachateli atakdále). Z tohoto hlediska se můžou dílčí ustanovení § 1 b), c) a d) nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb. ve znění všech pozměňujících novel, jevit jako akceptovatelné, nikoli však ustanovení § 1 a) téhož nařízení, které dávalo Pohraniční stráži oprávnění použít zbraň proti osobě již za splnění pouhé podmínky, že osoba neoprávněně přecházela státní hranici, a to nikoli za účelem vniknutí na území ČSSR, ale i při nenásilném přechodu z území ČSSR na území sousedního státu. Nepřípustnost takového opatření neospravedlňuje ani fakt, že tak směli pohraničníci učinit až po dané výstraze. Dále z archivních materiálů, se kterými se pol. orgán v průběhu prověřování seznámil, plyne, že příslušníci Pohraniční stráže byli dokonce vybízeni k tomu, aby využívali všech oprávnění k zabránění překročení státních hranic narušitelem (viz shora citovaný čl. 17 předpisu OSH-I-1); dokonce byli za střelbu do narušitelů kázeňsky odměňováni a jejich jednání bylo vyzdvihováno jako příkladné (např. v případě zastřelení Gerharda SCHMIDTA, nar. 5.2.1939 ve Staplacku, st. přísl. tehdejší NDR, ke kterému došlo dne 6.8.1977 v úseku 17. roty, 5. brigády Pohraniční stráže v obci Broumov, okres Tachov, na československo-německé hranici, kde byl při narušení státní hranice ve směru na SRN postřelen a smrtelně zraněn hlídkou Pohraniční stráže, načež po převozu do nemocnice v Plané u Mariánských Lázní, okres Tachov, dne 6.8.1977 zemřel, byli příslušníci Pohraniční stráže provádějící služební zákrok odměněni udělením dovolené a hodinkami a v případě postřelení Reneho RÖDERA a Steffena SCHLEGELA byly služební zákroky členů Pohraniční stráže v denním hlášení zdůrazňovány jako příkladné).

Jak je uvedeno ve výrokové části usnesení, prověřovaný z titulu své funkce disponoval oprávněním učinit opatření spočívající ve změně právních předpisů, které by použití zbraně Pohraniční stráží přísně regulovaly. Přesto tak neučinil, a v důsledku toho poškozeným způsobil závažnou újmu v podobě újmy na zdraví, případně v té podobě, že byli cílem střelby příslušníků Pohraniční stráže a pouhou shodou náhod nebyli zasaženi.

Prověřovaný tak nesplnil povinnost vyplývající z jeho pravomoci ve smyslu ustanovení § 329/1 c) tr. z. Povinnost konat vyplývala z jeho postavení vrcholného představitele ČSSR, který nejen stav ochrany hranic považoval za svou odpovědnost, jak vyplývá z četných výše uvedených rozhodnutí a zpráv, které si nechal předkládat, ale zejména z pokynů, které v této oblasti podřízeným složkám státu jako jeden z členů předsednictva Ústředního výboru KSČ ukládal. V ČSSR tak fakticky neexistoval nikdo jiný, kdo by stav na státních hranicích mohl zvrátit nežli vrcholní představitelé ČSSR, mezi něž prověřovaný patřil a kteří v této i jiných oblastech podřízené složky státu direktivně úkolovali. Po přijetí Paktu pak tato povinnost přímo vyplývala z jeho ustanovení čl. 2/2, podle něhož se každý signatářský stát zavázal ke schválení zákonodárných nebo jiných opatření nutných k tomu, aby byla uplatněna práva uznaná v Paktu, respektive vyplývala z vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., kterou byl Pakt vyhlášen ve Sbírce zákonů. Z dohledaných dokumentů přitom plyne, že se předsednictvo Ústředního výboru KSČ i vláda ČSSR skutečně cítili Paktem vázáni, jelikož v souvislosti s jeho ratifikací nechalo (předsednictvo) vypracovat rozsáhlé zprávy ohledně souladnosti právního řádu ČSSR s Paktem.

O nesplnění povinnosti vyplývající z pravomoci jde, když pachatel nesplní povinnost uloženou mu zákonem nebo jiným právním předpisem nebo povinnost vyplývající z jeho pracovní nebo funkční náplně (ŠÁMAL Pavel a kol. Trestní zákon. Komentář. C. H. Beck, 2004).

Je nutné dodat, že ve výčtu poškozených, jmenovaných ve výroku usnesení, jsou zahrnuty pouze osoby, proti kterým bylo v prověřovaném období použito zbraně toliko z důvodu, že jen neoprávněně přecházely státní hranice a při tom nikoho vážně neohrožovaly na životě, zdraví nebo svobodě, tedy ve smyslu oprávnění podle § 1 a) nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb. Služební zákroky, při kterých bylo příslušníky Pohraniční stráže proti narušitelům státních hranic použito pouze varovných výstřelů nebo při nichž příslušníci Pohraniční stráže použili zbraň, aby odvrátili vážný útok osoby, proti které zakročovali, nehodnotí pol. orgán jako trestné.

Po stránce zavinění pol. orgán shledává, že prověřovaný jednal v nepřímém úmyslu porušit následek chráněný trestním zákoníkem tím, že byl s ohledem na znalost právních předpisů upravujících právo příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně proti osobám, které se neoprávněně pokoušely přejít státní hranice s cílem opustit ČSSR, a s ohledem na znalost počtu osob, které se každý rok skutečně pokusily státní hranice neoprávněně přejít, srozuměn s eventualitou, že zachováním právního stavu upravujícího režim ochrany státních hranic může dojít k újmě na životě a zdraví toho, kdo se v okolnostmi vyvolané tísni a pro své politické přesvědčení rozhodne, byť neoprávněně, opustit ČSSR. Od chvíle, kdy se prokazatelně dozvěděl o použití zbraně Pohraniční stráží proti Johannu DICKOVI, pak musel brát jako jistotu, že k újmě na životě a zdraví osob překračujících státní hranice ČSSR skutečně dochází. Shodou okolností nedošlo za dobu, co byl prověřovaný členem předsednictva Ústředního výboru KSČ, v důsledku použití zbraně Pohraniční stráží k usmrcení žádného z poškozených, i když je zcela zřejmé, že zejména v případech poškozených Uweho LENZENDORFA, Ullricha a Kerstin TRAURWEINOVÝCH k takovému následku mohlo dojít. Existuje svědectví RSDr. Stanislava NEZVALA, že prověřovaný coby ministerský předseda federální vlády uvažoval o zmírnění režimu ochrany státních hranic, ale toto již prý nestihl vykonat, protože přišla revoluce. Prověřovaný však od roku 1987 zastával funkci člena předsednictva Ústředního výboru KSČ, tedy v časové tísni nebyl, a za tu dobu nevykonal v tomto směru nic konkrétního, zejména v otázce oprávnění příslušníka Pohraniční stráže použít zbraň. Prověřovaný dále věděl, jaká restriktivní opatření byla aplikována proti osobám, které zákonnou cestou žádaly o vydání cestovního pasu a výjezdní doložky, a že podezření z emigrace do ciziny, vedle řady dalších vágně definovaných podmínek, bylo důvodem k odmítnutí jejich vydání. Aplikace těchto právních předpisů vedla, jak bylo výše podrobně rozebráno, k zamezení jakékoliv emigrace, přičemž je možné opětovně odkázat na zprávu o plnění hlavních úkolů SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra v roce 1984, již předsednictvu Ústředního výboru KSČ předložil JUDr. Vratislav VAJNAR, CSc., v níž bylo uvedeno, že závažným negativním jevem byla nedovolená emigrace československých občanů, přičemž motivem byl nejčastěji zjišťován obdiv k západnímu způsobu života. Vycestovat do zahraničí, zejména do kapitalistických států, bylo umožněno jen osobám se správným kádrovým

profilem, tedy osobám, jejichž politické přesvědčení bylo souladné s tehdejším státním zřízením. Ostatním, tedy osobám s nesouladným politickým přesvědčením, byla možnost vycestovat do zahraničí odebrána, o to spíše možnost se v zahraničí usadit. Tato skutečnost vedla tisíce občanů ČSSR a dalších socialistických států ke snaze neoprávněně překonat státní hranice ČSSR, a to v drtivé většině případů neúspěšně, o čemž byl prověřovaný minimálně jednou ročně informován prostřednictvím výročních zpráv federálního ministra vnitra o zhodnocení činnosti SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra. Prověřovaný tedy byl srozuměn s tím, že pro politické přesvědčení podstatná část populace ČSSR i ostatních socialistických států neměla možnost vycestovat do zahraničí, přičemž mnozí se z rozdílných důvodů uchýlili k tak riskantnímu kroku, jako bylo překročení ostnatým drátem obehnaných a ozbrojenými příslušníky Pohraniční stráže hlídaných státních hranic ČSSR, i když míra úspěšnosti takového činu byla mizivá, a v případě neúspěchu jim v lepším případě hrozil nepodmíněný trest odnětí svobody pro spáchání trestného činu opuštění republiky podle § 109 trestního zákona, v horším případě postřelení či smrt. Prověřovanému bylo zřejmé, že takový krok pravděpodobně nebyl projevem zcela svobodného rozhodnutí, ale stavu tísně, ve kterém se vzhledem k výše uvedeným skutečnostem osoby překračující státní hranice ČSSR nacházely.

K újmě poškozených by nedošlo, pokud by režim ochrany státních hranic, který byl za dobu členství prověřovaného v předsednictvu Ústředního výboru KSČ protiprávně udržovaný, nebyl nastaven na bezpodmínečném zamezení emigrace i za cenu použití těch nejzazších prostředků, jinými slovy prověřovaný upřednostňoval zadržení narušitele, i za cenu jeho usmrcení nebo zranění, před jeho úspěšným proniknutím přes státní hranici na území jiného demokratického státu. Nelze potom přisvědčit případnému tvrzení, že nebylo v moci samotného prověřovaného prosadit změnu právních předpisů, když stále existovala možnost, aby tyto změny alespoň navrhl, popř. aby ze své funkce odstoupil, zejména poté, co se dne 3.7.1987 dozvěděl o použití zbraně Pohraniční stráží proti Johannu DICKOVI, a od tohoto data tak nenesl za eventuální tragické následky služebních zákroků Pohraniční stráže odpovědnost.

Promlčení zvlášť závažného zločinu je vyloučeno ustanovením § 5 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, jež stanoví, že do promlčecí lhůty trestných činů se nezapočítává doba od 25.2.1948 do 29.12.1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby, a ustanovením § 35 c) tr. z., jež stanoví, že uplynutím promlčecí doby nezaniká trestní odpovědnost za trestné činy spáchané v době od 25.2.1948 do 29.12.1989, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně 10 let, pokud z důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby, a které byly spáchány veřejnými činiteli anebo byly spáchány v souvislosti s pronásledováním jednotlivce nebo skupiny osob z důvodů politických, rasových či náboženských. Po celou dobu účinnosti trestního zákona a trestního zákoníku nedošlo ke snížení horní hranice trestní sazby odnětí svobody 10 let za spáchání trestného činu, který je prověřovanému kladen za vinu.

Již ze samotného popisu skutku ve výrokové části usnesení a s ohledem na dostatečně známé a odborně zmapované poměry panující v době tzv. normalizace, vyznačující se nerespektováním základních lidských práv a svobod občanů a privilegováním osob vykonávajících vysoké stranické a státní funkce (viz např. ŠIMÁČKOVÁ Kateřina, MOLKOVÁ FOUKALOVÁ Kristýna, PROCHÁZKA Vojtěch. Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Komentář. Wolters Kluwer, 2017), je zřejmé, že v tomto případě lze dovodit snahu tehdejšího režimu předmětné jednání nekriminalizovat a trestní odpovědností prověřovaného se nezabývat. Toto nekonání tehdejších orgánů činných v trestním řízení mělo zřejmý politický podtext, neboť jednání, resp. nejednání prověřovaného vycházelo z jejich přesvědčení, že zájem na humánních a lidských právech odpovídajícím režimu na státních hranicích v souladu s Paktem musí ustoupit zájmu na udržení politického zřízení, jehož byli přímými realizátory, a zájmu na absolutní kontrole nejen pohybu, ale i smýšlení a vyjadřování občanů, kteří s ním nesouhlasili. Navíc bylo v uvedené době naprosto nemyslitelné, aby příslušné orgány činné v trestním řízení, které byly pod přímým vlivem a kontrolou státní moci, proti jeho vrcholnému představiteli trestní řízení byť jen zahájily.

Pol. orgán tedy dospěl k závěru, že trestní stíhání prověřovaného nebylo promlčeno, a není proto nepřípustné ve smyslu ustanovení § 11/1 b) tr. ř.

Prověřovaný dne 14.4.2007 zemřel, jak je doloženo úmrtním listem založeným v knize úmrtí matriky Úřadu městské části Praha 7. Podle § 11/1 e) tr. ř. nelze trestní stíhání zahájit proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého.

S ohledem na shora uvedené skutečnosti považuje pol. orgán odložení věci tak, jak je uvedeno ve výrokové části tohoto usnesení, za dostatečně **o d ů v o d n ě n é** .

P o u č e n í : Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, kterou je poškozený oprávněn podat do tří dnů od doručení u pol. orgánu, který usnesení vydal. Stížnost má odkladný účinek.

kpt. PhDr. Jan TRNEČKA
vrchní komisař

"otisk úředního razítka"